ALp 1752

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

1976 / GEGUŽĖ - MAY / Nr. 5(79) $0.75

akiračiai

DIALOGAS SU KOMUNISTAIS — I

LIETUVIAI IR RUSŲ KALBA

Iki šiol tiek išeivių, tiek ir dabartinės Lietuvos spaudoj kokio rimtesnio dialogo vienų su kitais nėra buvę. Norint ligšiolinius pokalbius trumpai apibūdinti, galima būtų juos suvesti į tokias formules: jūs esate Maskvos bernai ir dėl to Lietuvos priešai; arba — jūs esate kapitalistų, Amerikos CIA agentai ir dėl to Lietuvos priešai. Šiose formulėse tiesos iš tikrųjų yra nedaug. Normalus žmogus supranta, kad niekas niekam bernauti nenori, o jeigu kada ir bernauja, tai iš reikalo, o ne iš malonumo. Todėl ir Lietuvoj lietuvių savo noru bernaujančių Maskvai jei ir yra, tai labai nedaug. Daug daugiau yra bernaujančių iš reikalo. Tai visai suprantama.

Taip pat ir Lietuvos komunistams nėra tur būt sunku suprasti, kad išeiviai „agentaudami" kapitalistams jokios asmeninės naudos neturi, jokio turto iš to nesusikrauna ir kad jie tai daro tik iš reikalo, manydami, kad tai daroma Lietuvos labui. Todėl kai amerikiečiai kalbasi su rusais dėl santykių pagerinimo, dėl įtampų atpalaidavimo, kodėl gi lietuviai išeiviai ir lietuviai Lietuvoj negalėtų rimčiau pasikalbėti dėl Lietuvos dabarties bei ateities?

Mes suprantame, kad sąlygos tokiam dialogui nėra palankios. Lietuvos komunistai turi laikytis marksizmo - leninizmo mokslo, kuris visas problemas (politines, ekonomines, socialines bei nacionalines) sakosi esąs jau išsprendęs. Todėl cenzoriai nukrypti nuo to mokslo neleistų, jei kas ir bandytų tą mokslą modifikuoti. Mūsų pusėje kliūtys dialogui yra visuomenės konservatyvumas ir drąsių, išmaningų, tolregių žmonių stoka. Tačiau mes manome, kad ir tokiomis nepalankiomis sąlygomis rimčiau pasikalbėti būtų galima ir gal tai būtų naudinga. Dialogas siūlomas išeinant iš prielaidų, kad niekur pasauly, net ir Sovietų Sąjungoj, tobulybės riba nėra pasiekta ir kad net gerą padėtį visada galima gerinti. Su šia aksioma turėtų sutikti ir komunistai.

Suprantama, kad dialogas liestų ne astronomiją, chemiją ar agronomiją, o dabartinę Lietuvos padėtį bei jos ateitį, trumpai kalbant, lietuvių tautos išsilaikymo bei kultūrinės pažangos problemą. Svarstant šią būtent problemą, verta panagrinėti tokius specifinius klausimus, kaip tautos išsilaikymo pagrindai — biologiniai, moraliniai, dvasiniai. O kalbant dar konkrečiau, galima būtų diskutuoti klausimą, ar valstybinė ir dėl to prievartinė ideologija tautai naudinga, ar ne, ar dominuojančios tautos (mūsų atveju rusų tautos) kalbos prievartinis brukimas yra naudingas, ar ne, ir pan. Dialogą kaip tik ir norėtume pradėti nuo šios pastarosios problemos.

RUSŲ KALBA

Visai suprantamas dalykas, kad sąjunginėje (federacinėje) valstybėje, sudarytoje iš daugelio įvairiakalbių tautų, viena bendra kalba tarptautinio bendravimo reikalui yra reikalinga. Taip pat suprantama, kad Sovietų Sąjungoje rusų kalba turi tuo atžvilgiu pirmenybę prieš kitas kalbas. Ir vargiai kas yra tam priešingas. Klausimas tik, kiek tos bendros kalbos nerusiškoms tautoms reikia. Nesunku tur būt suprasti, kad tos „tarptautinės" kalbos mokymasis gali būti ne tik naudingas, bet ir žalingas. Kaip kitose, taip ir šioje srityje reikalinga tam tikra proporcija. Pavyzdžiui, muzika ar kūno kultūra yra geri dalykai, bet būtų negerai, jei tiems dalykams bendro lavinimo mokyklose nuo pat pradžios būtų skiriama tiek pat valandų, kiek ir gimtajai kalbai ar matematikai. Todėl ir sprendžiant rusų kalbos mokymosi klausimą, reikia pirmiausia išsiaiškinti, kiek tos kalbos nerusiškoms tautoms reikia.

Normaliai tą klausimą turėtų svarstyti ir spręsti ne ta tauta, kurios kalba bus tarptautinė, o tos kitos tautos, kurios ją tokia priima. Todėl ne rusai turi sakyti lietuviams, latviams, estams ar gruzinams, kiek jie turi mokytis rusų kalbos, o patys lietuviai ir kiti turėtų tai nuspręsti. Tuo tarpu neteko girdėti, kad tas reikalas būtų kada Lietuvoje net svarstomas ar spaudoje diskutuojamas. Priešingai, ne tik rusai, bet ir patys lietuviai nuolat kalba apie reikalą mokytis ir labai daug mokytis rusų kalbos, apie reikalą padaryti ją „antra gimtąja kalba". Šių metų balandžio 2 d. *Tarybinis Mokytojas* didelėmis raidėmis pirmame puslapy paskelbė, kad „mums rusų kalba yra antroji gimtoji kalba". Mes manome, kad tokia tendencija lietuvių tautai bei jos kalbai yra žalinga. Faktiškai tuo siekiama tiek išpopuliarinti rusų kalbą nerusiškose tautose, kad ji būtų ne mažiau, o gal net plačiau vartojama, negu gimtoji kalba. O štai ir tos tendencijos faktai.

Pastaruoju metu nepaprastai sustiprinta kampanija už rusų kalbą nacionalinėse respublikose. *Tarybinė Mokykla* 1975 m. gruodžio mėn. numery informuoja, kad „Taškente įvyko sąjunginė mokslinė praktinė konferencija, analizavusi rusų kalbos dėstymo nacionalinėse mokyklose, vidurinėse specialiose ir aukštosiose mokymo įstaigose tobulinimo problemas. Konferenciją surengė TSRS Švietimo ministerija, TSRS Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, TSRS Mokslų akademija, Uzbekijos TSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija". Konferencijoj per tris dienas iš visos Sovietų Sąjungos suvažiavę švietėjai aiškinosi, kaip tobulinti rusų kalbos mokymą nacionalinėse, t.y. nerusiškose mokyklose. *Tarybinė Mokykla* tame viename numeryje pateikė „penkis sutrumpintus pranešimus, skaitytus konferencijos plenariniame posėdy". Štai tie pranešimai:

(tęsinys 16 - me psl.)

turinyje

LAIŠKAS IŠ TĖVYNĖS

Rašytojo Tomo Venclovos atsakymas į jam adresuotą atvirą laišką Akiračiuose

AMERIKIETIŠKAS ŽVILGSNIS Į SOCIALIZMĄ

Šiame numeryje pradedame spausdinti mūsų bendradarbio M. Drungos paruoštą ciklą apie amerikiečių socialistų mąstyseną

POKALBIS APIE „SAMIZDATĄ"

Anglų profesoriaus Peter Reddaway mintys apie sovietinį pogrindį

RECENZIJOS, POLEMIKA, ATGARSIAI

IŠEIVIJOS SPAUDOS APŽVALGA

VARDAN ŽMONIŠKUMO

Tomas Venclova yra poetas, vertėjas, literatūros mokslininkas. Žymus rusų poetas Joseph Brodsky Tomą Venclovą neseniai apibūdino kaip „geriausią iš poetų, gyvenančių teritorijoje tos imperijos, kurios tik mažą provinciją sudaro Lietuva". Tokio pripažinimo svetimtaučių tarpe tur būt nėra susilaukęs nei vienas lietuvis poetas.

Sovietų valdžia jau eilė metų yra užčiaupusi burną šiam gabiam žmogui. Išskyrus porą jo verstų eilėraščių, tilpusių R.M. Rilkės rinktinėje *Poezija*, išleistoje 1975 metais, T. Venclovos pavardė yra dingusi iš literatūrinio gyvenimo. 1975 metų gegužės mėnesio 11 d. Tomas Venclova kreipėsi į LKP Centro Komitetą, prašydamas leisti jam emigruoti.

Skaudu, kai asmuo praranda kūrybinę laisvę. Dar skaudžiau, kai taip atsitinka Tomo Venclovos gabumų žmogui. Todėl ir *Akiračių* redakcija prisideda prie Arthur Miller'io ir kitų, besikreipusių T. Venclovos reikalu į LKP Centro Komitetą. Jeigu sovietinėje konjunktūroje Tomo Venclovos kūrybai nėra vietos, tebūnie leista, žmoniškumo vardu, jam emigruoti.

Akiračių Red.

LTSR vals.

SPAUDA IŠEIVIJOJE

IŠEIVIJA SPAUDOS VEIDRODYJE

LIETUVIAI KLEBONAI PRIEŠ JAUNIMĄ

Lietuviškų parapijų klebonai nevisada atjaučia ar supranta lietuviškus tautinius reikalus. Ypač tuo pasižymi senosios kartos kunigai, kurie, dėl įvairių priežasčių, kartais dar mano, kad visokie tautiniai reikalai tėra antraeilis rūpestis, neįpareigojąs klebonų. O jei ir diocezijų vyskupai nėra palankūs tautinėms mažumoms — tai tokiose parapijose padėtis dar pablogėja.

Be abejo, ne visi klebonai pasižymi tokiu nejautrumu lietuviškiems reikalams. Stebėtina, kad tokių atvejų pasitaiko net grynai lietuviškose parapijose, net ir ten, kur vikarai labai garsiai reklamuoja savo „registruotą ir reorganizuotą patriotizmą".

Toks gan charakteringas lietuviškų reikalų nesupratimas įvyko Čikagoje, kai studijuojantis jaunimas sugalvojo pravesti 40 valandų budėjimą už tikėjimo laisvę prie šv. Vardo Katedros, Čikagos arkivyskupijos centro.

Kokių trukdymų jie susilaukė, matosi iš L. Sidrio — vieno iš organizatorių straipsnio *Pasaulio lietuvyje* (Nr. 22 - 84, 1976 m. balandis).

Jis taip rašo:

> Dar gerokai prieš budėjimo pradžią, jos organizatoriai laišku kreipėsi į kardinolą Cody, kad jis asmeniškai parodytų savo solidarumą su Lietuvos katalikais. Tame laiške buvo minėta, jog Čikagos diocezijoj gausingiausia lietuvių kolonija iš visų kitų diocezijų už Lietuvos ribų. Šis faktas ir dabartinė padėtis Lietuvoj reikalauja, kad kardinolas parodytų gyvą bei tėvišką rūpestį šitam lietuvių reikalui.
>
> Kardinolas, matyt, atkreipė dėmesį į šį pakvietimą. Tai parodo jo pastangos sužinoti daugiau apie planuotą akciją. Budėjimo kaltininkai teigia, kad Švento Vardo Katedros rektorius kun. T. Lyne telefonu kreipėsi į Marquette Parko parapijos kleboną žinių apie organizatorius. Pasak tų pačių šaltinių, klebonas jam pranešė, kad nei jis organizatorius pažįsta, nei ką nors apie budėjimą girdėjo.
>
> Rektoriui Lyne, tur būt, susidarė įspūdis, jog šią akciją rengia atskalūnų grupelė, kuri neatstovauja nei lietuviško jaunimo, nei plačiosios lietuvių visuomenės. Budėjimo rengėjam atrodė, kad rektorius į jų žygius žiūri, kaip į politinių tikslų siekiančius. Todėl ir netiktų kardinolui prie jų prisidėti.
>
> Po pasikalbėjimų su klebonu rektorius Lyne kreipėsi į ateitininkų atstovą Liną Sidrį reikalaudamas, kad budėjimas būtų atšauktas ar bent perkeltas į kitą vietą. Pastarasis, žinoma, priešinosi, stebėdamasis, kad jam nepažįstamas kunigas taip puola šią akciją už tikėjimo laisvę.
>
> Matyt, kad bažnyčios hierarchija naudojasi žiniom, kurias parapijų klebonai perduoda. Jeigu šios žinios nepilnos ar netikslios, tai ir tos žinios, kurias kardinolas perduos Vatikanui, neteisingai atvaizduos lietuvių visuomenės nusistatymus. Tada bus daug sunkiau surasti bendrą kalbą, kas liečia Vatikano užsienio politiką.
>
> Tuo metu, kai vyko pasitarimai tarp kun. Lyne ir organizatorių, Marquette Parko parapijos bažnyčioj buvo skaitytas pamokslas, kritikuojantis išeivijos jaunimą.

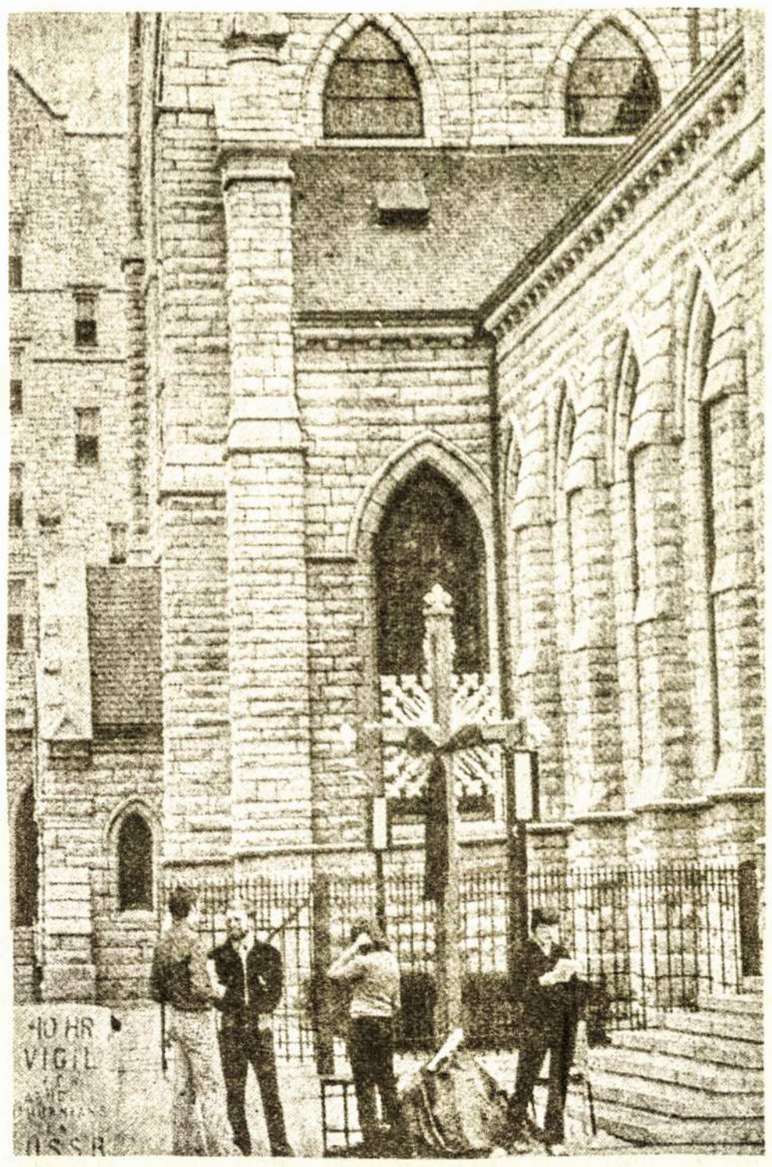

Lietuviai studentai budi prie Čikagos katedros nuotr. J. Kuprio.

Neveltui *Draugas*, komentuodamas tą pamokslą, taip rašė (cituojame iš *Pas. lietuvio*):

> Įsismaginus į pozityviai dirbančių niekinimą ir bendro darbo griovimą, pastaruoju metu jau neaplenkiamas ir jaunimas. Ypač skaudu dar ir dėl to, kad ana tema jaunimui metama viešai pamoksle, kaip teko neseniai išgirsti Čikagoje...

KOKĮ NORĖČIAU TURĖTI VYRĄ?

Į šį klausimą atsako Gražina Kriaučiūnienė, *Laiškų lietuviams* konkurse II premiją laimėjusiame rašinyje:

> Norėčiau turėti visapusiškai subrendusį vyrą. Žmogus bręsta visą savo gyvenimą. Brendimas vyksta keleriopose srityse ir ne tuo pačiu greičiu. Kai kurie žmonės dėmesį kreipia tik į kai kurias sritis ir jas sąmoningai tobulina. Pavyzdžiui, gabus jaunuolis stengiasi savo smegenis gerai išmankštinti, tačiau besididžiuodamas savais įvairiopais gabumais, su panieka žiūri į mažiau gabius — nebando jų atjausti ir jiems padėti. Antra, atletas, bedresiruodamas savo kūną (o dar laimėjęs ir porą medalių) mano jau viską pasiekęs, jaučiasi daug pranašesnis už „knygų žiurkę". Arba koks nors „mokslininkas" taip susižavi savo apsišvietimu, kad randa reikalo šaipytis iš tamsiapročių, kurie dar laikosi „prietarų" — tiki Dievą. Šie pavyzdžiai gali atrodyti perdėti, tačiau aš asmeniškai pažįstu bent po vieną šių kategorijų atstovą. Tad kalbėdama apie visapusišką subrendimą, turiu minty fizinį, emocinį, protinį ir dvasinį subrendimą.
>
> Koks yra vyriškas vyras? Tai vyras, kuris žino, kad jis yra vyras, ir jokia išorinė įtaka jo nepakeis. Tai vyras, kuris moka kirviu malkas kapoti ir vaikui vystyklą pakeisti; kuris sugeba automobilio motorą pataisyti ir kotlietus iškepti; kuris įstengia mokslinę tezę parašyti ir sagą įsiūti; kuris viršininkui gali įtikinančiai įrodyti jo klaidą, neprarandant draugystės; tai vyras, kuris nusiminusiam vaikui leidžia šachmatais laimėti ir neraudonuoja, kai draugas jį užklumpa, indus plaunant.

Visus šiuos autorės geram vyrui statomus reikalavimus (pradedant mokslu, subrendimu, vystyklais ir baigiant lėkščių plovimu) patenkintų ir vyrai ir... moterys. Net ir malkas kapoti daugelis moterų sugeba neblogiau už vyrus.

Vienintelis vyriškumo reikalavimas — kad vyras žinotų, jog jis vyras... Ar šio rašinio premijavimas lietuviškoje spaudoje reiškia, jog ne visi lietuviai vyrai tai žino?!

LAIKRAŠČIAI MIRS NATŪRALIA MIRTIMI...

Stasys Barzdukas, buvęs PLB pirmininkas neseniai atšventė savo 70 metų amžiaus sukaktį. Ta proga pasikalbėjime *Drauge* (Nr.97,1976.IV 24) jis palietė daug aktualių mūsų gyvenimo klausimų.

Apie išeivijos spaudos ateitį jis taip išsireiškė:

> — Girdėti, kad kai kuriems laikraščiams ir žurnalams vertingesnės medžiagos iš tikrųjų ima trūkti, tad tenkinamasi pigiu kamšalu. Teoriškai klausimą sprendžiant, laikraščių ir žurnalų sujungimas galėtų padėti medžiagos trūkumą spręsti, nes jos reikėtų mažiau. Vadinas, galėtų būti geresnė ir jos atranka. Tačiau praktiškai šis sujungimo klausimas nesiduos taip lengvai sprendžiamas: laikraštis ir žurnalas juk yra kieno nors viešas balsas, tad kas norės šio balso atsisakyti? Kol galės, jie, nors ir vargingai, nors ir aimanuodami bei ašarodami, eis. Mirs, man rodos, tik natūralia mirtimi. Šia proga norėčiau dar pasidalinti savo paties patirtimi: visų gaunamų lietuviškų laikraščių ir žurnalų jau seniai nebepajėgiu perskaityti. Skaitau juose tik kai ką pasirinkdamas. Tačiau negaliu pasakyti, kad jų man nereikėtų — kiekvienas ateidamas vis atneša ką nors nauja ir savita. Nustebina kartais paradoksai, kai politinis žurnalas pvz. įsideda teologinio turinio straipsnį. Dėl to kalta, žinoma, ne teologija, atsidūrusi ne savo vietoj...

Išeivijos gyvenimas jokios logikos nepripažįsta. Kaip teisingai St. Barzdukas pastebi, kiekvienas laikraštis laikysis iki natūralios mirties.

Yra pavojus, kad ne tik laikraščiai, bet ir yisas visuomeninis ir kultūrinis gyvenimas susilauks panašaus likimo...?

JAUNIMO KONGRESO ANTROJI MEDALIO PUSĖ

Tėviškės Žiburiai (Nr.11,1976.III.11) išspausdino tokį kritišką H. Mošinskienės, žinomos Brazilijos lietuvių veikėjos, laišką apie Jaunimo kongresą, kuriame taip rašoma:

> Pasaulio lietuvių jaunimo kongrese P. Amerikoje buvo gražių dalykų, bet buvo ir dėmių. Studijų savaitė Itaici vietoje, Brazilijoje, buvo puiki. Nuostabiai gražiai jie ten surengė litera-

akiračiai

The Lithuanian Monthly — Published monthly, except August and December, by Viewpoint Press, Inc., 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, Ill. 60629. Subscription rates: $6.00 annually in the U.S., $6.00 in foreign countries; $0.75 per copy. Second class postage paid at Chicago, Ill.

• Šio numerio redakcija: D. Bielskus, K. Drunga, L. Mockūnas, Z. Rekašius, dr. T. Remeikis, dr. E. Vaišnienė, H. Žemelis; spaudos grafika A. Kurausko; administratorius K. Avižienis.

• Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia AKIRAČIUOSE svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai.

• Metinė 10 numerių prenumerata JAV-se — $6.00; kituose kraštuose — $6.00; atskiro nr. kaina — $0.75. Prenumeratas ir aukas čekiais ar piniginėmis perlaidomis prašome išrašyti AKIRAČIŲ vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

tūros vakarą, kuris ilgai liks atmintyje. Deja, ir ten siautėjo „velnio lašelis“. Teko pašalinti kai-kuriuos Brazilijos lietuvių jaunimo vadovus.

Lietuviams turėtų atstovauti tinkamai parinkti jaunuoliai - ės, o ne pripuolamai surankioti asmenys. Jei kurio garbingo lietuvio šeimos sūnus siunčiamas atstovauti Š. Amerikos lietuviams, tai jis turi tinkamai atlikti savo pareigas, o ne ištisas dienas girtuokliauti. Tokius „atstovus“ pasilaikykite sau. Mes tokių ir čia galime susirasti!

Ateityje nejunkite jaunimo kongreso su ekskursija! Visokie turistai, norintys įsigyti brangakmenių, aukso ir panašių dalykų, tenesimaišo kongrese. Juk kongresas skirtas jaunimui. Ir mes visi buvome tuo jaunimu susirūpinę. Deja, su tuo jaunimu mums teko mažiausiai bendrauti, nes reikėjo rūpintis atvažiavusiais svečiais, kurie kongresu visai nesidomėjo. Brazilijos lietuviai sudėjo ne tik nemažai aukų jaunimo kongresui, bet ir turėjo prisidėti prie kongrese nedalyvaujančių išlaikymo. Tie asmenys užėmė kongresinio jaunimo vietas privačiose šeimose ir dar sudarė daug rūpesčių, ypač kai negrįždavo laiku nakvynėn. Sugrįžę paryčiais norėdavo valgyti, ir neišmiegojusios šeimininkės turėdavo kepti kiaušinienę su lašiniais.

Iš svetur atvykę nesidomėjo vietine lietuvių veikla Brazilijoje, jieškojo pirkti ametistų, akvamarinų, žiedų ir kt. papuošalų sau arba savo giminėm. Tokiam reikalui nereikalingi kongresai — tam yra turizmo kelionės.

Jaunimo kongresai yra didelis ir reikšmingas įvykis išeivijos gyvenime. Gi tokie laiške paminėti nesklandumai bei keistas vadinamų „svečių“ elgesys gali turėti neigiamos įtakos į sekančių kongresų ruošimą.

Atrodo, jog kongreso rengėjai turėtų į tuos neigiamus reiškinius atkreipti didesnį dėmesį. Juo labiau, kad tokie reiškiniai pamažu virsta tradicija — panašių nusiskundimų girdėjosi ir po pirmojo bei antrojo kongreso.

AR MENININKAI PADLAIŽIAUJA OKUPANTUI?

Keleivis (Nr.9,1976.III.2) straipsnyje „Ar lietuvių menininkai tikrai yra ‘padlecai’?“ atremia kaltinimus prieš mūsų rašytojams, dailininkams, muzikams ir teatralams, kad jie, nuvažiavę į Lietuvą, tariamai giria tenykštį gyvenimą.

Tame straipsnyje tarp kitko taip rašoma:

> Bet kone visi tie mūsų nusmerktieji menininkai — gėrisi tik lietuvių restauruotu Vilniaus senamiesčiu, lietuvių rankomis statytais pastatais, lietuvių menininkų prieaugliu, lietuvių muzikos ar dailės kūriniais ir lietuvių pastangomis neatsilikti nuo Vakarų kultūros, kiek tik okupacinio režimo varžtai leidžia. Ir — gražia Lietuvos gamta!
>
> Tai negi, kad ir didžios okupantui neapykantos deginamas, imsi kalbėti, kad Trakų pilis nuvirtusi į ežerą, Žirmūnai dengti šiaudiniais stogais, Vilniaus filharmonijos orkestras groja ant lūpinių armonikėlių, o dailininkai piešia karvės uodega, pasidažydami ją į smalos kibirą?
>
> Žinoma, galima būtų tylėti, bet ir tylėjimu nenugramzdinsi į žemę to, kas pačių lietuvių pastangomis yra padaryta. (...).
>
> Tikrovė yra ta, kad okup. Lietuvą aplankiusius menininkus visi gaudo už skvernų, visi kalbina, teiraujasi jų nuomonės ir įspūdžių, o propagandistai traukia už liežuvio į savo pusę. Bet jeigu mes taip pat žinotume, ką Lietuvoje prišnekėjo ten paviešėję inžinieriai, kunigai, gydytojai ir felčeriai, kiek ta proga net su komunistų partijos nariais ir KGB agentais buvo jų išgerta „Malūnininkų trauktinės“ ir net bučiuotasi, — mūsų menininkų „patriotinis skaistumas“, gal būt, galėtų šviesti pavyzdžiu ir pikčiausiam jų kritikui.
>
> Tad vis dėlto jie dar nėra „padlecai“, kaip kai kas bando apšaukti.

KELIAUTOJO BĖDOS LENKIJOJE

Suvalkų lietuvių mėnraštyje *Aušra* (Nr. 1, 1976 m.) Vytautas Markevičius aprašo savo nuotykingą kelionę iš Vroclavo į Seinus. Tame aprašyme yra tokių įdomių vietų:

> Iššokęs iš autobuso, Seinuose paskubomis nudūmiau į restoraną. Norėjau ką nors užkąsti, o paskui — į posėdžių salę. Negalima gaišti brangaus laiko žemiškiems poreikiams prieš vyksiančią dvasinę puotą — pagalvojau. Užsakiau kiaušinienę, duoną, šviestą, arbatos stiklinę ir, primerkdamas akį, paprašiau padavėjos paskubėti. Iš tikrųjų duona ir sviestas atsirado tučtuojau ant stalo, blogiau buvo su arbata, o kiaušinienės reikėjo laukti ilgai. Matyt, virėja turėjo kiaušinių vištidėj ieškoti. (...).
>
> Kiekvienam, pakliuvusiam į Seinus, patariu nakvoti vietiniame viešbuty. Švaru, patogu, ramu. Rytinio autobuso į Suvalkus pramiegoti neįmanoma. Vos išaušus vištidžių solistai ėmė koncertuoti po langu. Harmoningai pritarė jiems kiaulių žviegimas, karvių maurojimas ir arklių žvengimas. Išgirdęs tokį koncertą, jau 6 valandą buvau ant kojų. Nusiprausęs ir atsiskaitęs su viešbučiu, navykau į autobusų stotį. Čia turėjau gerokai laukti, kol atburzgė išklebėjęs „Sanas“, kuris nuvežė mane raizgytais keliais į vaivadijos miestą — Suvalkus.
>
> Būdamas alkanas, norėjau surasti restoraną ar valgyklą, kur galėčiau papusryčiauti. Gal nežinojau, kur ieškoti, o gal per ankstyvas buvo laikas, vienu žodžiu neradau vietos, kur galėčiau pasisotinti. Besitrankydamas po miestą, praradau daug laiko ir reikėjo skubėti stotin, kadangi jau artinosi traukinio išvažiavimo laikas. Norėdamas suspėti, pasisamdžiau taksi. Į peroną patekau porą minučių prieš traukinio išvažiavimą. Patogiai atsisėdęs vagone, pagalvojau: — Na, dabar tai jau ramiai pasilsėsiu iki Vroclavo. —
>
> Praslinko penkios, dešimt, penkiolika minučių, o traukinys nė nekrust. Pradėjau nerimauti. Išlipau į peroną, žiūriu, o čia gi mūsų traukinys be garvežio. Klausiu geležinkeliečių, kas atsitiko. Nusišypsodami paaiškino, kad neva mašinistas vakar turėjęs vestuves ir kiek pavėlavęs į darbą.

„DRAUGO“ SUKAKTIS

Marijonų leidžiamas katalikų dienraštis *Draugas* paminėjo 60 metų sukaktį. Be abejo, Amerikos išeivijos gyvenime *Draugas* yra suvaidinęs reikšmingą vaidmenį. Turėdamas tvirtą ir pastovų užnugarį bei katalikiškos visuomenės paramą, jis galėjo lengvai pakelti sunkumus ir tapti pirmaujančiu dienraščiu išeivijos gyvenime.

Tačiau dėl savo partinio ir ideologinio priklausomumo, *Draugas* negalėjo pasidaryti atviras visoms idėjoms, priimtinoms išeivijai. Šia prasme bandymas išlaikyti tam tikrą pusiausvyrą nevisuomet pavykdavo. Aštresnių išeivijos konfliktų atvejais jis dažniausia išsirikiuodavo tų konservatyvių šauklių pusėje, kurie neturi vizijos ateičiai ir pojūčio dabarčiai, o vadovaujasi tradicija.

Tokį lėtą konservatyvėjimo procesą išgyvena visa išeivijos spauda, kuri nemato pasikeitusios aplinkos, vis save liūliuodama iliuzijomis ir sentimentiniais šūkiais apie praeitį. Todėl nereikia stebėtis, jei *Draugo* politinė informacija, kai kurie komentarai ir vedamieji kartais neperžengia parapinio mentaliteto ribos.

Daug šviesesnių išvadų galima prieiti, vertinant *Draugo* pastangas išlaikyti gerai redaguojamą kultūrinį priedą, kuris ir prisidėjo prie laikraščio lygio pakėlimo ir praturtinimo.

Sukaktuvių proga linkime *Draugui* ilgų metų.

IR VĖL...

Mus pasiekė žinios, kad *Dirvoje* vėl įvyko „valymas“ — vėl krito kai kurių bendradarbių galvos...

Iš tikrųjų, kai kiti laikraščiai vertina savo talkininkus ir ieško gerų bendradarbių, *Dirva* yra tur būt vienintėlis išeivijos laikraštis, kuris jau ne pirmą kartą išvaiko savo geriausius bendradarbius: vienus dėl nukrypimo nuo linijos, kitus dėl įsivaizduojamo per mažo patriotiškumo, „vagysčių“ ar panašių liguistas leidėjų nuotaikas rodančių priežasčių.

Tie „valymai“ prasidėjo tada, kai *Dirvos* leidėjai ir tautininkų partijos valdybos perėmė redaktoriaus funkcijas ir pradėjo spręsti kokį straipsnį dėti, kokį nedėti, koks bendradarbis priimtinas, koks nepriimtinas. Be abejo, toks nekompetentingų asmenų kolektyvas negalėjo sėkmingai redaguoti laikraščio ir konfliktai su bendradarbiais pasidarė neišvengiami.

Tokiu būdu senieji *Dirvos* bendradarbiai vienas po kito buvo priversti pasitraukti. Paskutinė auka — žurn. Vladas Būtėnas, kuris rašydavo įdomias apybraižas apie Čikagos lietuvių visuomeninį ir kultūrinį gyvenimą. Jis turėjo iš *Dirvos* pasitraukti todėl, kad nepalankiai privačiai išsitarė apie vadinamus „reorganizuotus“ bendruomeninkus. Kadangi Vilties draugijai vadovauja K. Pocius, dr. V. Dargis, T. Blinstrubas ir kiti tų vadinamų reorganizatorių šulai ar simpatikai, tai, anot *Dirvos* leidėjų, nepagarba reorg. „bendruomenės“ vadams buvo pakankamas pagrindas tokį bendradarbį pašalinti.

„Reorganizatoriai“ žinoma tuo gali tik džiaugtis, nes dabar be *Naujienų*, jie turi dar vieną savo oficiozą — *Dirvą*...

AR „MARGUTIS“ UŽSIDARYS?

Iš daugelio Čikagoje veikiančių ar veikusių radijo valandėlių *Margutis* visuomet išsiskirdavo savo turiniu, apimtimi ir populiarumu. Amerikos lietuvių tarpe *Margutis* buvo daugiau, negu eilinė radijo valandėlė.

Antanas Vanagaitis, *Margučio* steigėjas, buvo daugelio talentų žmogus — aktorius, kompozitorius, dainininkas. Jis turėjo magnetinės traukos tuometinei Amerikos lietuvių išeivijai, nes jis kalbėjo jų kalba, kūrė jų dainas ir linksmino juos jiems suprantamais kupletais. Neveltui A. Vanagaičio vedamam *Margučiui* talkininkavo ir dirbo tokie iškilūs Amerikos lietuvių veikėjai, kaip A. Olis, J. Bačiūnas, A. Lapinskas, dr. J. Biežis ir daug kitų.

Mirus A. Vanagaičiui ir vėliau tragiškai žuvus L. Vanagaitienei su A. Mackum, *Margutis* išgyveno kai kuriuos organizacinius sunkumus, tačiau prieš 48 metus pradėtas darbas buvo tęsiamas toliau.

Bet štai š.m. balandžio 23 d. *Margutis* transliavo paskutinę radijo programą — radijo stoties vadovybė atšaukė sutartį. Dedamos pastangos programą atgaivinti, bet pats radijo transliacijų sustabdymo faktas *Margučio* gerbėjų buvo jautriai išgyventas.

Ar iš tikrųjų, ši turtinga savo istorija ir nuopelnais *Margučio* „imperija“ sugriuvo?

Vyt. Gedrimas

POKALBIS SU PROFESORIUMI PETERIU REDDAWAY

Peter Reddaway yra žinomas anglų istorikas — politinių mokslų specialistas, dėstąs London School of Economics and Political Science. Jo studijų dėmesio centre yra šiandieninė Sovietų Sąjunga. Besiruošdamas moksliniam darbui šioje srityje, jis yra praleidęs metus ir Maskvos Universitete. Jis yra vienas iš Amnesty International veikėjų, ypač sekąs disidentų veiklą Sovietų Sąjungoje. Prof. Reddaway suredagavo rusiškos *Kronikos* leidimą anglų kalba (žr. jo *Uncensored Russia*) ir yra išleidęs eilę kitų veikalų apie Sovietų Sąjungą.

Šiame numeryje spausdinamas pokalbis su prof. Reddaway, mūsų žiniomis, buvo perduotas Lietuvon Laisvės radijo bangomis. Jį pateikiame ir mūsų skaitytojams, nes manome, kad šio žinomo mokslininko mintys apie pasipriešinimo judėjimą ir „samizdatą" Sovietų Sąjungoje ir specifiniai Lietuvoje bus įdomios ir mūsų skaitytojams. Kitataučio stebėtojo nuomonė dažnai yra svarbus būdas patikrinti nusistovėjusioms savoms pažiūroms.

***Akiračių* Red.**

Profesoriau Reddaway, kaip ir kada Jūs pradėjote domėtis Rytų Europa ir Sovietų Sąjunga?

— Mano dėmesį dalinai sužadino mano senelis, istorikas dėstęs Cambridge'o universitete, kuris buvo susitelkęs prie Rytų Europos, Rusijos ir Sovietų Sąjungos. Jis parašė eilę knygų apie Rytų Europos istoriją, ypač apie du pastaruosius šimtmečius. Bestudijuodamas rusų kalbą ir literatūrą, aš vis labiau ėmiau domėtis istorija ir politika. Pagaliau savo specialybe pasirinkau Sovietų Sąjungos istoriją ir politiką, ypač postalininiame laikotarpyje.

Jūs bene metus laiko studijavote Maskvoje. Kaip tie metai paveikė Jūsų galvoseną?

— Aš studijavau Maskvoje paskutiniaisiais Kruščiovo valdžios metais, oficialiosios britų - sovietų kultūrinių mainų programos rėmuose. Tie metai mane giliai paveikė. Ypač didelį įspūdį man padarė praraja tarp mano naujųjų draugų pažiūrų mums vos susipažinus ir vėliau. Pradžioje jų kalba nedaug skyrėsi nuo *Pravdos*. Bet kuo daugiau mes suartėjom, tuo labiau jie tolo nuo oficialiosios linijos. Man tai buvo visai nauja patirtis: aš nieko panašaus nebuvau patyręs Anglijoje, ir visa tai sužadino mano smalsumą. Kodėl taip yra? Kodėl mano draugai Maskvoje ir Leningrade gyvena tokį dvilypį gyvenimą? Man tai buvo pirmasis raktas į gausias, užrakintas sovietų politikos paslapčių duris, padėjęs suprasti prarają tarp tikrovės ir propagandos, tarp konkrečių faktų ir ideologijos. Tai buvo mano svarbiausioji patirtis. Tačiau aš norėčiau paminėti ir kitą svarbų mano studijų Sovietų Sąjungoje požiūrį. Aš ypač pamėgau gerąsias ir patraukliąsias rusų kultūros savybes, kurios atsispindėjo mano drauguose. Tos teigiamosios rusų kultūros savybės man atsivėrė palaipsniui, drauge su mano draugų neoficialiaisiais, privačiaisiais veidais ir jų vidiniais gyvenimais.

Kaip ir kada Jūs pirmiausia susidomėjote Lietuva?

— Prisipažinsiu, gana vėlai, pastarųjų trijų - ketverių metų bėgyje. Man, deja, neteko aplankyti Lietuvos, bet aš lankiausi Estijoje, kurios istoriją mano senelis vienu metu labai uoliai studijavo. Man bematant akysna krito svarbūs skirtumai tarp Estijos ir Maskvos. Su Lietuva aš tepradėjau artimiau susipažinti, atradęs žinių apie ją *Bėgamųjų įvykių kronikoje,* svarbiajame Žmogaus Teisių Sąjūdžio samizdatiniame leidinyje, jau septyneris metus išeinančiame Maskvoje. Šis žurnalas pradėjo rašyti Lietuvos klausimais bene savo septynioliktajame numeryje, 1971 metais. Nuo pat pradžios Lietuvos įvykių apžvalga šiame žurnale buvo gana išsami ir įdomi, matomai paremta išsamia dokumentine medžiaga iš Lietuvos. Vėliau aš sužinojau, kad disidentai Maskvoje įvairiais būdais palaiko ryšius su Lietuva. Taigi, mano dėmesį Lietuvai pažadino rusų *Bėgamųjų įvykių kronika,* kurią aš labai kruopščiai studijavau, verčiau, ir redagavau knygas apie ją anglų kalba. Netrukus į Vakarus pradėjo ateiti dokumentai iš Lietuvos, nepriklausomai nuo rusiškosios *Kronikos*. Kaikurie tų dokumentų jau buvo išversti į rusų kalbą, kas padėjo man susipažinti su jais. O pastarųjų poros metų bėgyje aš ypač uoliai studijavau *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką*. Šis leidinys ypač praturtino mano žinyną ir padėjo man artimiau susprasti Lietuvą — suprasti, jog tai yra ypatingai įdomi ir unikali tauta ir kultūra. Man vis labiau išryškėjo skirtumai tarp Lietuvos ir Rusijos, ir, drauge, panašumai tarp Lietuvos ir Lenkijos. Lietuviams visa tai, aišku gerai žinoma, bet, pvz., Didžiojoje Britanijoje tie skirtumai dar permažai suprantami ir įvertinami.

Kokią reikšmę Jūs įžiūrite pastarųjų metų įvykiuose Lietuvoje? Kuo, Jūsų akimis, Lietuva skiriasi nuo kitų sovietinių respublikų?

— Lietuva (kaip ir jai giminingosios Latvija ir Estija) daugeriopai skiriasi nuo kitų sovietinių respublikų. Tie skirtumai gerai žinomi. Man ypač reikšmingu atrodo, palyginant su kitomis respublikomis, didesnis lietuvių homogeniškumas Lietuvos teritorijoje. Lietuvių nuošimtis Lietuvoje, palyginant jį su nelietuvių — rusų, ukrainiečių, lenkų, ir kitų — mažumomis, nepaprastai didelis. Religiniu atžvilgiu lietuviai homogeniškesni už bet kurią kitą respubliką — gal išskyrus Armėniją, su kuria Lietuva turi įdomių panašumų. Patsai faktas, kad dauguma lietuvių priklauso Romos Katalikų Bažnyčiai yra nepaprastos svarbos ir išskiria Lietuvą iš visų kitų respublikų. Pastarųjų metų įvykiai Lietuvoje išryškino ir panašumą tarp jos ir Lenkijos — tai, ko nerasi kitose sovietų respublikose. To panašumo šaknys glūdi istorinėje raidoje, glaudžiame nacionalizmo ir katalikiškumo susipynime Lietuvos kultūroje ir istorijoje, primenančiame Lenkijos atvejį. Visa tai pastarųjų septynių - aštuonių metų bėgyje pribrandino tautiniai religinį sąjūdį, kuriame religiniai ir nacionalistiniai elementai yra neatjungiamai susiję. Šis sąjūdis yra giliau įsišaknijęs ir plačiau išplitęs už bet kurį kitą tautinį sąjūdį Sovietų Sąjungoje. Kalbant apie Lietuvą jau galima drąsiai tvirtinti, jog joje gyvas tikras masinis disidentinis sąjūdis, nukreiptas prieš daugelį sovietų vyriausybės politikos taškų.

Ar galima Lietuvoje laukti kokių svarbesnių pasikeitimų?

— Į šį klausimą labai sunku atsakyti. Lyginant Lietuvos padėtį su Lenkijos, tuoj matosi svarbus skirtumas. Valdžios pareigūnai Lietuvoje daug griežčiau kontroliuoja savo piliečius ir daug griežčiau dorojasi su disidentais. Jau vien tai verčia manyti, jog artimoje ateityje Lenkijoje lauktina didesnių pasikeitimų, negu Lietuvoje. Antrą vertus, ir lenkai negali peržengti tam tikros ribos, neiššaukę Maskvos atkirčio — taigi, tuo atžvilgiu Lietuva ir Lenkija yra panašioje padėtyje. Aš manau, kad jei tautiniai - religinis sąjūdis Lietuvoje nenustos plitęs ir gilėjęs, ir jei jis paįvairins savo taktiką, tada Lietuva gali priartėti prie tokio sąlyginės laisvės lygio, kokį dabar matome Lenkijoje. Nors Sovietų Sąjungoje tebevyrauja kieta priespauda, šiandien galima tvirtinti, kad tokia priespauda nėra tokia arši, kokia ji g a l ė t ų būti. Man atrodo, kad valdžios pareigūnai Lietuvoje bijosi griebtis masinių suėmimų. Areštų skaičius, palyginant, nedidelis, atsižvelgiant į gausybę žmonių, kurie aktyviai dalyvauja Lietuvos protesto sąjūdyje. Todėl aš manau, jog nuolatine kova Lietuvoje bus įmanoma palaipsniui pasiekti šiek tiek daugiau religinės ir kultūrinės laisvės.

Ar Jūs ką nors rašote apie Lietuvą?

— Mažiau, negu kad aš norėčiau. Įvykiai Lietuvoje yra tokie įdomūs ir svarbūs, o mano įnašas į jų aprašymą, palyginant, nedidelis. Gal svarbiausias mano įnašas yra *Bėgamųjų įvykių kronikos* išvertimas į anglų kalbą ir anotavimas. Šiame leidinyje gausu medžiagos apie Lietuvą. Aš taip pat esu kito, New Yorke leidžiamo, periodinio leidinio, *The Chronicle of Human Rights in the USSR — Žmogaus teisių kronikos Sovietų Sąjungoje*, redakcijos narys. Tame leidinyje mes išspausdinome daug medžiagos apie Lietuvą. Netolimoje ateityje aš norėčiau pašvęsti dalį savo laiko straipsniams apie Lietuvą. Aš taip pat dalyvausiu netrukus prasidėsiančiame Kentono kolegijos projekte — studijos apie Bažnyčią ir apie Bažnyčios - valstybės santykius Lietuvoje paruošime.

Kiek reikšmės Jūs priskiriate Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikai?

— Mano manymu, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika* yra pirmaeilės svarbos leidinys — ne tik Lietuvos, bet ir platesniu mąstu. Jis yra tapęs pavyzdžiu daugeliui kitų tautiniai - religinių sąjūdžių kitose Sovietų Sąjungos dalyse — sąjūdžių, kurie šiandien dar, palyginant, silpni, bet kurie ateityje gali išsiplėsti. Mano spėjimu, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika* ateityje taps savotišku modeliu kitiems sąjūdžiams, išsivystysiantiems ateinančių metų bėgyje. Labai svarbu tai, kad *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika* pasekė *Bėgamųjų įvykių kronikos* ir kitų didžiųjų samizdatinių žurnalų pavyzdžiu ir

pabrėžė, kad ji yra visai teisėtas leidinys, o savo adreso ir redakcijos sudėties ji neskelbia vien dėl to, kad iš savo karčios patirties ji žino, jog KGB negerbia sovietinių įstatymų, garantuojančių spaudos laisvę. Todėl *Kronikos* redaktoriai yra priversti ją leisti anonimiškai, nes jie, kaip ir visi žmonės, nenori patys kišti savo galvos į kilpą. Mano nuomone, šis *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos* nuosprendis remtis sovietine Konstitucija, laikytis įstatymų, ir kritikuoti (kartais labai aštriai) tuos pareigūnus, kurie laužo savo pačių įstatymus — šis nuosprendis yra esminės svarbos. Aš taip pat noriu pabrėžti, jog *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika* jau vaidina svarbų vaidmenį (ir aš tikiuosi, kad ateityje tas vaidmuo dar padidės) apšviesdama Vakarų viešąją nuomonę: pasaulio katalikijos, krikščionijos ir visų religinių bendruomenių viešąją nuomonę, apie religijos persekiojimą Lietuvoje ir apie kitus gyvenimo Lietuvoje požiūrius. Pasaulis, deja, apverktinai mažai težino apie tą persekiojimą, bet *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika* jau pradeda išsklaidyti nežinios miglą Vakaruose. Man patinka, kad *Kronika* atvirai kritikuoja Vatikaną. Ir mano, ir *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos* nuomonė, Vatikano politika Lietuvos Bažnyčios ir kitų Sovietų Sąjungos Bažnyčių atžvilgiu yra nepaprastai trumparegiška ir dogmatiška. Ir pašaliečiui stebėtojui aišku, kaip ši Vatikano politika baigia išsemti Lietuvos katalikų kantrybę. Aš manau, kad jei Lietuvos katalikai pasiliks didvyriškai kantrūs, nežiūrint nuolatinės Vatikano provokacijos — kaip aš ją pavadinčiau — ilgainiui ir Vatikanui atsivers akys. Gal būt ta diena jau nebetoli, gal tereikia dar truputį pakentėti. Aš to labai tikiuosi. Kaip ten bebūtų, *Kronika* jau vaidina esminį vaidmenį, išaiškindama ir apšviesdama Vakarų viešajai nuomonei sovietinės santvarkos tikrąjį pobūdį — jos tikrąjį veidą, kuris išryškėja jos veikloje prieš religiją, tautinį apsisprendimą, tautines tradicijas ir kultūrą.

O kokia Jūsų nuomonė apie samizdato reikšmę aplamai?

— Samizdatas, mano nuomone, yra milžiniškos reikšmės. Įdėmiai nestudijuojant įvairių samizdatinių leidinių, neįmanoma net ir paviršutiniškai suprasti šiandieninės sovietinės sistemos prigimties ar sovietijos vystymosi linkmės. Samizdatas yra veidrodis, kuriame atsispindi iškalbių, nepriklausomai galvojančių sovietijos sluoksnių tikroji galvosena — tai, ko jie siekia ir prieš ką jie protestuoja. Aš neabejoju, kad samizdate reiškiamos idėjos yra ateities sėklos. Samizdatas yra ateities banga. Režimas dabar, aišku, stengiasi, kaip galėdamas, užgniaužti tuos samizdatinius leidinius, bet būdinga, kad jam paprastai tas nelabai pavyksta. Atrodo, kad jie nedrįsta pulti samizdato visu frontu, ar jį nušluoti vienu ypu.

Ar Jūs manote, kad lietuviškasis samizdatas atsilaikys prieš valdžios organų spaudimą?

— Man rodosi, kad ir Lietuvoje, kaip ir kitur Sovietų Sąjungoje, valdžia nedrįsta imtis visuotinos ofenzyvos prieš samizdatą. Kai kuriuos asmenis, kaip pavyzdžiui Petrą Plumpą, jie nuteisia labai ilgiems metams, bet kol kas suimami ir nuteisiami tik tuzinai, o ne šimtai ar tūkstančiai. Valdžios organai nedrįsta eiti toliau, nes jie žino, kad Lietuvoje disidentinis sąjūdis yra plačiai išplitęs liaudyje. Jie bijosi, kad aršesnės priemonės gali iššaukti neramumus ir riaušes, kurios pralenktų ir 1972-jų metų Kauno įvykius. Štai kodėl aš manau, kad samizdato reikšmės neįmanoma pervertinti.

Koks būtų Jūsų baigminis žodis šio pokalbio skaitytojams?

— Aš norėčiau pareikšti savo nuostabą tautiniu-religiniu sąjūdžiu ir pabrėžti savo solidarumą su juo. Tasai sąjūdis yra labai svarbus atsiekimas, ypatingos svarbos mūsų dešimtmečio reiškinys. Ypač reikšminga, kad šis sąjūdis susikūrė be jokios užsienio paramos ir padrąsinimo. Pastaruoju metu tokios paramos ir padrąsinimo atsiranda vis daugiau, bet Lietuvos sąjūdis savo esmėje tebėra vietinis, organiškas, išaugęs iš Lietuvos visuomenės. Labai įspūdingas yra jo bazės platumas, ir patsai faktas, kad jisai išsivystė iš kiekvieno kaimo ir miestelio tokiu pažymėtinai vieningu būdu. Mano manymu, labai svarbu, kad šisai sąjūdis nenukryptų siaurai nacionalistine linkme. Labai svarbu, kad sąjūdis tęstų savo pradinę tradiciją ir toliau artimai bendradarbiautų su disidentais Rusijoje, ypač su *Bėgamųjų įvykių kronikos* leidėjais ir su Žmogaus Teisių, ar Demokratiniu, sąjūdžiu, kurio žinomiausias narys yra akademikas Sacharovas. Mano manymu, taip pat labai svarbu, kad Lietuvos tautiniai-religinis sąjūdis neišeitų iš „legalumo“ rėmų. Bet koks polinkis imtis metodų, peržengiančių sovietinių įstatymų ribas, turėtų būti labai stropiai, iš anksto apgalvojamas. Iš tokių metodų gali daugiau pasipelnyti KGB. Jei susikurtų „pogrindžio“ organizacijos — „pogrindžio“ pilnąja to žodžio prasme — KGB susilauktų parankaus preteksto panaudoti aršesnes represijas ir suimti daug daugiau žmonių. Aš nemanau, kad tai išeitų Lietuvos tautiniai-religinio sąjūdžio naudai. Mano nuomone, daug svarbiau išlaikyt platesnę perspektyvą, platesnius akiračius, ir nepamiršt, kaip aš jau anksčiau minėjau, kad Lietuva tik tada galės atgauti tikrą laisvę, kai visa Rusija taps tikrai laisva. Aš nesu toksai optimistas, kad tikėčiau, jog tai įvyks artimoje ateityje. Mano nuomone, kova bus labai ilga ir labai sunki, joje pasitaikys ir pralaimėjimų. Ši kova tačiau tik tada tegalės baigtis pergale, jei Lietuvos sąjūdis bendraus su liberalizacijos sąjūdžiu Rusijoje ir kitose Sovietų Sąjungos dalyse.

AMERIKIEČIO SOCIALISTO AKIMIS

SOCIALIZMAS: PROBLEMOS IR PERSPEKTYVA (I)

Ar socializmas dar turi ateitį? Toks klausimas kyla ne tik socializmo kritikams (suprantama!), bet ir jo šalininkams. Pagrindinė problema labai paprasta: ar gali socializmas išlaviruoti sveikas tarp totalistinio bolševizmo Skilos ir demokratinio kapitalizmo Karibdės? Iš vienos pusės jam gresia nuolatinis pavojus deformuotis į stalinistinio ar maoistinio tipo despotizmą. Didelė socializmo istorijos dalis kaip tik yra šitokios deformacijos istorija. Iš kitos pusės, socialistų pastangos šio pavojaus išvengti veda juos į susigyvenimą su „gerovės valstybės“ — t.y., modifikuoto, demokratinio kapitalizmo — koncepcija. (Beveik visos Vakarų Europos socialistinės partijos yra ne esamosios santvarkos priešininkės, o jos dalyvės ir rėmėjos.) Todėl ir teiraujamasi, argi socializmas yra pajėgus žmogaus visuomenei nubrėžti kelią, skirtingą nuo to, kurio jau einama anapus ir šiapus geležinės uždangos?

Esama ženklų, kad šiomis problemomis sielojamasi priklausomos Lietuvos pogrindyje. (Taip, pogrindyje ar bent tarp aklinų sienų, nes viešumoje apie socializmą kalbėti žmoniškai — o ne kartoti papūgiškai — griežtai draudžiama.) Jomis ypač sielojasi tie, kurie dar sugeba išlikti tikrais socializmo draugais, nepaisydami visų jo vardu vykdomų perversijų. Antra vertus, simpatiškos socializmo definicijos ieškojimo problema jau nebeįdomi tiems, kurie sovietinėje tikrovėje įžvelgia autentiškiausią, kulminacinę socializmo išraišką ir meldžiasi, kad Dievas ar Istorija nutrenktų jį į kruviną žmogaus katastrofų šiukšlyną.

Lietuviškojoje išeivijoje šiais ar panašiais bendrinės politinės ekonomijos klausimais paskutiniu laiku mažai bediskutuojama. Kelių išimčių tarpe ypač prisimena Vaclovo Sevruko, ryžtingai ieškančio humaniškos sistemos marksistinio socializmo rėmuose, pasisakymai žodžiu ir raštu (*Akiračiuose* ir *Keleivyje*). Įvertindami diskusijų tokiomis temomis reikšmę, norėtume skaitytojus supažindinti ir su viena kita amerikiečių socialistų mintimi. Prof. Irving Howe, žymus amerikiečių kultūros kritikas, socialistas, įvadiniame žodyje sąvo redaguotai knygai „Essential Works of Socialism“ (1970), be kita ko, plačiau apsistoja kaip tik ties aukščiau paliestu klausimu. Šiame *Akiračių* numeryje pateiksime prof. Howe svarstymus apie socializmo santykių su stalinizmu problemą. Sekančiame numeryje nagrinėsime socializmo santykių su kapitalizmo modifikacijomis klausimą. O trečiajame straipsnyje tilps samprotavimai apie socializmo perspektyvą nušviestųjų problemų akivaizdoje. (Prof. Howe teksto vertimas spausdinamas siauriau, mūsų įtarpai bei komentarai — plačiau.)

STALINIZMO PROBLEMA

Patsai prof. Howe pripažįsta, kad jis, kaip ir daugelis bendraminčių, „stalinizmu“ vadina tai, ką bent Amerikoje eiliniai žmonės (o taip pat ir dešinieji) įpratę vadinti „komunizmu“. Todėl jis pabrėžia, jog „stalinizmo“ terminu turi galvoje ne tik paties Stalino režimą, bet iš viso tam tikrą santvarką, išlikusią ir po jo mirties.

Svarbus, jeigu ne pats svarbiausias mūsų amžiaus reiškinys — tai atsiradimas totalistinių sistemų, jungiančių ideologiją prie teroro ir siekiančių absoliučiai valdyti bei formuoti žmogaus gyvenimą. Šį nesiliaujantį partijos-valstybės kėsinimąsi į bejėgius gyventojus visuotinės utopijos vardu Richard Lowenthal pavadino „permanentiškąja revoliucija iš viršaus“. Nors fašizmas ir stalinizmas jokiu būdu nesusiliejo į tapatybę, tarp jų, Trockio žodžiu, vis tik susidarė simetrija. Šiodvi santvarkos griebėsi panašių metodų skirtingiems tikslams atsiekti, o tų metodų nežmoniškumas šešėlin pastatė skelbiamuosius tikslus. Fašizmo išaugimas antrajame bei trečiajame šio amžiaus dešimtmetyje naikino stambius

(tęsinys sekančiame pusl.)

SOCIALIZMAS...

(atkelta iš 5 psl.)

socialistinius sąjūdžius ir pareikalavo daugelio pavienių socialistų gyvybės. Be to, jis kirto pasitikėjimą (žinoma, ne vien socialistų sluoksniuose) žmoniškesnės visuomenės sukūrimo galimybe. Vienok, beveik nė vienu atveju visa šitai nepalaužė socialistų ištikimybės savo pagrindiniams įsitikinimams. Galima fašizmą suprasti kaip „paskutinę kapitalizmo stadiją", galima jame įžiūrėti naują socialinę sistemą, atėjusią kapitalizmo vieton, tačiau, kaip jį beapibūdintume, vis tiek jis atrodė piktybinis auglys, biauri liga, įsimetusi nepernešamos santvarkos kūnan. Tragišku būdu tai tik stiprino socialistų įsitikinimą, jog žmonijos išgelbėjimas nuo pražūties neapsieis be visuomenės transformacijos iš pagrindų.

Stalinizmas, antra vertus, dvasiniu požiūriu buvo žymiai didesnis smūgis. Jisai atsiskleidė žiauria socialistinės vizijos parodija ir protaujančius socialistus vertė permąstyti savo pažiūrų pačius pagrindus. Juk Rusijoje marksistinė partija pasiėmė valdžią, panaikino privatinę nuosavybę, sužadino milžinišką pasiaukojimą bei idealizmą, o išdavoje gavosi žvėriška, priespaudos kupina santvarka, diriguojama terorų, pasinešusi ištrinti mažiausius laisvo reiškimosi pėdsakus, išplėšusi iš darbo klasės net tas teises, kurias ji turėjo kapitalizmo sąlygomis, pasidariusi tiek svetima socialistinei vizijai savo esminėmis savybėmis, kad dar toliau nutolti jau nebeįmanoma.

Šitos gi santvarkos rėmuose išaugo naujas socialinis sluoksnis: partinė - valstybinė biurokratija, išbujojusi iš inteligentijos, valdininkų, fabrikų vedėjų, karių, o ypač partinių darbuotojų. Šis naujasis sluoksnis žvelgė į darbo klasę kaip į apdirbimo reikalaujančią žaliavą, į inteligentiją — kaip į nusisamdomų propagandistų rezervą, į tarptautinį komunizmo judėjimą — kaip į pažabojamąją pagalbinę jėgą, o į marksistinę mintį — kaip į paprastą įrankį savo galiai ir ambicijoms pateisinti.

Kokia buvo šitos naujoviškos santvarkos, Rusijoje susitvėrusios antrame ir trečiame dešimtmetyje, tikroji prigimtis? Sauja socialistų ir toliau tebesilaikė nuomonės, jog stalinizmas, panaikinęs privatinę nuosavybę, tuo pačiu dar išsaugojo „socializmo elementus". (...) Kartu su Trockiu, kaikurie socialistai teigė, jog stalinistinę Rusiją tenka vadinti „desigeneravusia darbininkų valstybe", nes jinai vis tik išsilaikiusi tas suvalstybintos nuosavybės formas, kurias „iškovojusi" rusų revoliucija. Trockio pažiūra, partinė - valstybinė diktatūra neturėjo savarankiškos istorinės perspektyvos, ir jai buvo lemta netrukus užleisti vietą arba kapitalistinei restauracijai, arba darbo demokratijai.

Tačiau vis didėjantis socialistų būrys, jų tarpe Hilferdingas, Shachtmanas ir Džilas, pradėjo teigti, jog praradę politinę jėgą biurokratijos naudai, rusų darbininkai tuo pačiu nustojo bet kuria prasme visuomeninio viešpatavimo. (...) Toliau jie dar tvirtino, jog stalinizmas nerodąs jokių ženklų savyje iššaukti buržuazinę restauraciją arba išsivystyti į tikrą demokratiją. Biurokratija pasidariusi nauja valdančioji klasė, su savais interesais, iš esmės priešingais tiek kapitalizmui, tiek socializmui.

Max Shachtmanas (g. 1903), amerikiečių politinis teoretikas, gyvenimo eigoje iš trockistinio bolševiko pasidaręs demokratiniu socialistu, jau 1940 m. teigė, kad Tarybų Sąjungoje proletariatas neturįs jokios valdžios. Jo nuomone, tuoj po 1917 m. revoliucijos darbininkai kurį laiką dar buvo krašto valdovai ta prasme, kad jie turėjo tiesioginę įtaką į valdžios organus (tarybas, armiją, tribunolus, partiją, profsąjungas, įmonių komitetus ir t.t.). Bet kai tuose organuose įsivyravo profesionalai, „deklasavęsi" funkcionieriai ir valdininkai, proletarai savo turėtąją valdžią prarado. Shachtmanas įdomiai palygina Tarybų Sąjungą su nacionalsocialistine Vokietija. Nors pastarojoje valdžios mašineriją kontroliavo viena siauroka hitlerininkų klika, šitoji klika netapo savarankiška „valdančiąja klase", o iš esmės rėmėsi ta pačia buržuazija, kuri kaip kapitalo savininkė ir toliau išlaikė savo socialines pozicijas. Gi Tarybų Sąjungoje proletariatas, neturėdamas jokios privatinės nuosavybės, negalėjo naudotis buržuazinėmis įtakos priemonėmis, o, be to, buvo praradęs politinio aparato kontrolę, todėl buvo dvigubai bejėgis naujosios valdančios klasės atžvilgiu.

Šia analize Shachtmanas skyrėsi nuo Trockio (1879 - 1940), kuris ligi pat Stalino žudikų įvykdytos mirties tvirtino, jog proletariatas Tarybų Sąjungoje išliko valdančiąja klase (nes privatinė nuosavybė liko panaikinta), nors ir turėjo klausyti valdžios aparatą laikinai uzurpavusios klikos diktato. Pagal Shachtmaną, turto nacionalizavimas reiškia jo suvalstybinimą, todėl darbininkams tas turtas „priklauso" tik tol, kol jiems „priklauso" ir valstybės aparatas. Kitais žodžiais tariant, proletariatas, negalėdamas reikštis privatine nuosavybe, tegali reikštis suvalstybinta nuosavybe, kuri tačiau Tarybų Sąjungoje patapo išnaudojamuoju valdininkų klasės įrankiu.

Šitoji pažiūra į komunistinę santvarką, Džilaso išpopuliarinta „Naujosios Klasės" termino pagalba, tvirtino, kad ne nuosavybės forma (t.y., suvalstybintas ūkis), o nuosavybės santykiai (t.y., kas kontroliuoja suvalstybinto ūkio valstybę) vaidina lemiamą vaidmenį. Ar turi darbininkai, kurių vardu yra politinė galia, teisę organizuotis į profsąjungas ir streikuoti prieš „savo valdžią"? Ar leista jiems laisvai steigti politines partijas ir atvirai konfrontuoti „savosios partijos" pirmenybę? Kaip Džilas pastebėjo: „Liaudis, kuri nėra laisva, ekonominiame organizme neturi veiklos lauko".

Šitokie teoretiniai svarstymai ir apmąstymai socialistinę mintį privedė prie milžiniškos reikšmės išvadų:

1. Nėra būtinos, neišvengiamos eigos iš kapitalizmo į socializmą, kaip daugelis marksistų galvojo. Nėra pasaulio istorijoje ir savaime „pažangios" slinkties. Naujos, nepramatytos, atžagareiviškos sistemos gali atsirasti ir įsikišti į kaitos eigą.

2. Kapitalizmo pašalinimas vienas savyje dar nėra žingsnis į žmogaus išlaisvinimą ar net ir į socializmą. Priešingai, gali tai būti (kaip tam tikrais atvejais jau yra atsitikę) žingsnis į žymiai nuožmesnę santvarką, negu pats blogiausias kapitalizmas.

3. Neužtenka darbininkų valdžią ar socializmą apibūdinti tik kaip santvarką, išveisusią privatinę nuosavybę ir nacionalizavusią gamybos priemones. Lemiantysis veiksnys yra tai, kokio pobūdžio yra politinis režimas, pastatytas ant pokapitalistinės ar nacionalizuotos nuosavybės formos.

4. Ilgainiui gali pasirodyti, jog komunistinis judėjimas laimėjimų atsiekti teįstengs tik neišsivysčiusiuose kraštuose, o ne kaip visos pasaulinės proletariato revoliucijos avangardas, kokiu yra apsiskelbęs. Šalyse, kur dar nėra pajėgios buržuazijos ar pažangios darbo klasės, komunistinis sąjūdis gali susirasti savo „istorinę funkciją" ideologinių išmislų kūryboje drastiškoms atsilikusių kraštų modernizacijos priemonėms pateisinti.

5. Totalinės, „priešakinės partijos" vadovaujamos, žmonijos transformacijos idėja tėra nieko daugiau, kaip pašlijusi fantazija, skubiai vedanti į alternaciją tarp teroro ir apatijos. Erazim Kohak, čekų socialistas, šiuo reikalu yra parašęs atmintinus žodžius:

„Anot utopinės šnekos nuo pat Lenino, iš socialistinės praktikos turėsiančios gimti naujos institucijos, visuomeniniai santykiai, nauji žmonės, laisvi ir nesusvetimėję... Tačiau nieko panašaus neįvyko. Naujosios institucijos neišreiškė nieko kita, kaip tik naujųjų viešpačių utopijos koncepciją. Teorijos pagimdytos būtybės, jos ir pasiliko teorinėmis — svetimos, negyvos, abejingos. Liaudis joms terodė apatiją, o ne entuziazmą, tesiilgėdama savo prarastos laisvės...

Kaip tik šiame taške išėjo priekin visų socialinių mesianizmų paslėptoji logika. Utopikai įsikalbėjo sau, kad jie rado receptą tobulybei pasiekti. Kai jų broliai ir seserys nesidalijo jų džiaugsmu, jie paskelbė kryžiaus karą visiems tiems — žydams, kapitalistams, nusidėjėliams — kurie trukdė žmonijai praregėti, kaip jie patys buvo praregėję. Bet kai kryžiaus karas baigėsi, o žmonija dar vis nepasidavė tikrajam tikėjimui, tai jie tapo priversti griebtis prievartos. Utopikai tikėjo, kad jie vartojo prievartą prieš žmoniją dėl jos pačios gėrio, ir kad su laiku prievarta pasidarys nebereikalinga... Prievarta gimdo ne entuziazmą ir pritarimą, o susvetimėjimą ir abejingumą, kurie gali būti pašalinti tik didesne prievarta, savo ruožtu iššaukiančia dar gilesnę apatiją".

6. Socializmas todėl turi būti iš naujo formuluojamas — ar tiesiog iš naujo permąstomas — kaip santvarka, kurioje gamybos priemonės (iki tam tikro, iš anksto griežtai nenumatyto, laipsnio) būtų kolektyvinėje nuosavybėje ir demokratiškai valdomos. Šitokioje santvarkoje demokratijos išlaikymas ir plėtimas būtų absoliučiai reikalinga sąlyga. Be socializmo, demokratija linkusi džiūti, siaurėti, savo vaisius skirstyti nelygiai, kęsti nuo taikymosi prie neteisingų socialinių struktūrų; gi be demokratijos socializmas yra neįmanomas.

(m. dr.)

Mielas Tautieti,

Šiomis dienomis perskaičiau Tavo atvirą laišką, kuris mane pasiekė ne iš karto. *Akiračiai* Lietuvoje, kaip žinoma, laikomi uždaruose bibliotekų skyriuose — vadinamuose specfonduose, į kuriuos patekti nelengva (o man dabar — neįmanoma). Vis dėlto susipažinau su tekstu. Tikiuosi, ir Tu su mano atsakymu ilgainiui susipažinsi.

Mano laiškas *Akiračiuose*, kaip teisingai spėji, autentiškas (įsivėlė tik pora skyrybos klaidelių). Tuo aš džiaugiuosi, nes laiškas į Vakarus pateko man nežinomais keliais. Tiesa, jis išsiųstas ne 1975 m. gegužės 11, o gegužės 9. Gegužės 11 jį, matyt, gavo ir užregistravo adresatas — centro komitetas.

Nors mūsų pažiūros skiriasi, o Tavo laiškas jokiu būdu negali palengvinti mano dabartinės padėties, nemanau Tavęs už tai peikti. Kiekvieno teisė — turėti savo nuomones ir jas reikšti viešai. Jūsų šalyje ta teisė nekvestionuojama — ir dėkui Dievui. Tvirtini, kad Tavo laiško „nedėtų didelė dauguma išeiviškos laikraštijos". Vis dėlto yra laikraštis, kuris jį įdėjo. Tur būt, žinai, kad mūsų šalies žmonės, kurie ryžtasi atvirai reikšti nuomones, besiskiriančias nuo oficialiųjų, ne tik negali naudotis legalia spauda, bet ir rimtai rizikuoja savo fizine laisve, sveikata, kartais gyvybe. Manęs tuo tarpu nelaimė neištiko, bet tai mūsų sąlygomis tikrai yra išimtis. Manau, čia daugiausia padeda žmonės, kurie ryžosi ma-

Tomas Venclova

KOL BALTAS KNYGŲ POPIERIUS

Kol baltas knygų popierius,
Kol atvira kai kas,
Matuosim upių properšas
Ir prošvaisčių vagas,

Ir tą, akis suvilgiusi,
Padvelkusį melu,
Dezinfekuotą ilgesį
Už saulėtų stiklų.

Tegu pajuodę trikompiai
Nusvyra nuo stogų
Ir sustabdyti likome
Tarp mėnesių. Tegu

Į kiemą dienos renkasi,
Bet pasakyk, už ką
Vasario sniegas rankose —
Lyg ašarų druska.

1976 m. gegužės mėn.

TOMAS VENCLOVA

ATSAKYMAS V. TRUMPAI

(Žiūr. V. Trumpos „Atvirą laišką Tomui Venclovai" *Akiračių* 1976 m. vasario numeryje.)

ne palaikyti Vakaruose. Jiems esu nuoširdžiai dėkingas.

Taigi, mūsų šalių problemos labai skiriasi. Keistoka, kad tenka aiškinti tokius elementarius daiktus, bet ne aš vienas pastebėjau, jog Vakarų intelektualas, nepagyvenęs su mūsų piliečio pasu, čionykštės situacijos praktiškai neįstengia suprasti. Todėl aš Tavęs ir nekaltinu. Sakai, kad rašytojai pas mus yra lepinami. Rašytojai, verti to vardo, mūsų šalyje turi tokių egzistencinių patyrimų, kurių Tau tikrai nelinkėčiau.

Kalbi apie Sokratą ir Ovidijų. Deja, šios analogijos apgaulingos. Šalis, kurioje gyvenu, nedaug bendro teturi su Roma ir visiškai nieko bendro neturi su Atėnais. Tai absoliučiai naujas reiškinys pasaulio istorijoje. Apie jį galima būtų ilgai kalbėti, bet tai jau padarė rašytojai, daug geresni už mane, kuriuos Tau perskaityti nesunku. Mane taip pat stebina tai, kad būdamas, kiek žinau, istorikas, neprisiminei tokių emigrantų, kaip Adomas Mickevičius, Gercenas, pagaliau ir daugelis lietuvių. Jų kelias skiriasi ir nuo Sokrato, ir nuo Ovidijaus kelio.

Tai kad eilę metų (ne visus) sugebėjau dirbti nemeluodamas — mano didelė laimė. Tiesa ir tai, kad tokių žmonių yra daugiau (sakyčiau, net gana daug). Bet pastaruoju metu (maždaug nuo 1968 metų) kultūrininkai nemarksistai ir nedogmatikai yra tokioje padėtyje, kad jiems belieka eiti į kompromisus su savo sąžine arba anksčiau ar vėliau atsidurti už borto. Esti nuomonė, kad kompromisai pateisinami ir net būtini nacionalinės kultūros labui. Mano manymu, jokia demoralizacija (o kompromisas yra demoralizacijos pradžia ir labai greitai neša liūdnų vaisių) kultūrai niekad nebuvo, nėra ir nebus naudinga. Sakaisi nelabai suprantąs, ką reiškia „užkirstos platesnio ir viešo kultūrinio darbo galimybės". Šitai vėl sunku paaiškinti žmogui, negyvenusiam pas mus. Gal bus kiek aiškiau, jei pasakysiu, jog be privalomo kompromiso (atseit, amoralumo) negalima apginti jokios humanitarinės disertacijos, išskyrus nebent siaurai lingvistinę. Beveik neįmanoma be jo išspausdinti knygos (o jei pavyko, tai sekančioje vis ką nors reikės „pataisyti"). Prižiūrimi ir vertimai, kurie dėl esančių sąlygų virto kone vieninteliu mano darbu: „praeina" toli gražu nekiekvienas žymus pasaulio autorius (apie tokius kaip Orvelas nė nekalbu — jų mūsų žmonės iš viso negirdėjo). O blogiausia tai, kad atkakliai nutylimas didžiulis ir tragiškas TSRS ir Lietuvos gyvenimo laikotarpis, nulėmęs jų dabartinę situaciją. Jeigu apie jį viešoje spaudoje kalbama, tai su tokiomis elipsėmis ir iškraipymais, kad skaityti skaudu ir gėda. Tą žino ir jaučia visi. Kai kurie su tuo kovoja, bet tam reikia neeilinės drąsos.

Apie Vakarų pasaulį esu informuotas, tur būt, geriau, negu Tu apie čionykštį. Žinau, kad jis turi ydų ir silpnybių, apie kurias atvirai kalba jo paties radijas, televizija ir spauda. Šiaip ar taip, man jis nėra joks miražas. Žinau, pavyzdžiui, kad Vakaruose „sutemus laisvai pasivaikščioti" vietomis pavojinga (beje, nerekomenduočiau Tau naktimis vaikščioti ir po mūsų miestų atokesnius rajonus). Žinau, kad Izraelyje esama skirtumo tarp žydų ir nežydų (nors ten gyvena — ir, rodos, nesiskundžia — daugybė krikščionių). Žinau, kad lietuviškos knygos išeivijoje mažai skaitomos. Vis dėlto man atrodo, kad jūs sergate nepilnavertiškumo kompleksu. Lietuvių kultūrai išeiviai nuveikė labai daug. Neperdidžiausias jų skaičius davė rašytojų, dailininkų, mąstytojų, padariusių labai rimto poveikio tėvynei. Patikėkite, iš čia aiškiau matyti jūsų darbo tikroji vertė. Neniekinkite savęs be reikalo! Brandžiai tautai, ir dar esančiai tokioje padėtyje, kaip mes, reikalingas tam tikras emigracijos sluoksnis. Tai kultūros „antrasis balsas", ypač pravartus tada, kai pirmasis tyli arba traukia ne tą melodiją.

Išvykti iš tėvynės (ir panorėjus į ją grįžti) yra natūrali žmogaus teisė, įeinanti į pačią tėvynės definiciją. Tėvynė, kuri to neužtikrina kiekvienam savo piliečiui, panašėja ne į tėvynę, o į kalėjimą. Šiuo metu esu kviečiamas į Kalifornijos universitetą — taigi, galėčiau pas jus dirbti kultūrinį darbą ir geriau susipažinti su pasauliu, kurį Tu pieši gana tamsiomis spalvomis. Galėtume tada susitikti ir pasiginčyti. Deja, kaip atrodo, tai neįmanoma: mūsų valdžia kažkodėl nenori, kad eilinis mūsų pilietis pamatytų JAV ydas. Tai kelia natūralių abejonių: gal tos ydos, palyginus su kai kuriomis man geriau pažįstamomis ydomis, nėra tokios baisios?

Tavo
T. Venclova

1976.IV.19

Rainer Maria Rilke

Į RINKINIUS NEĮĖJĘ EILĖRAŠČIAI
(1906 - 1926)

° ° °

Einu per daugiaveidę įvairybę,
vis paprastėju, vis aiškiau regiu;
visi daiktai, įkvėpę man gyvybę,
mane palydi tūkstančiais akių:

jie prašo, kad nedrįsčiau jų netekti,
kad jų vardu kalbėčiau; kad mana
širdis kalėjime neliautų plakti,
pažintų dieną ir mylėtų naktį,
vienatvės ir pasaulio sklidina,

lyg laikas, neišsakomai ramus,
kuris prie nebylių pasikeitimų
prisideda, vos regimus veiksmus
priartina, kiekvieną pajautimą
išryškina ir liejasi į mus...

Kaip vargina, kaip slegia pareiga!
Tačiau galia, jos prasmę atidengus,
mane į aukštumas iškelti rengias,
kad romiai širdžiai atsivertų dangūs
ir siela atsipeikėtų staiga.

Vertė Tomas Venclova

KRITIKUOJANČIOS PAGUODOS

MŪSŲ DVASINIO GYVENIMO KRONIKOS

Išeiviškosios *Lietuvių Rašytojų draugijos* 1974 - tųjų metų literatūrinės premijos paskyrimo posėdyje svarstytinų knygų sąraše B. Railos „Paguodos“ pradžioje nebuvo. Iš keturių komisijos narių vienam dėl to nustebus buvo pradėta aiškintis dėl kvalifikacijų. Klausimo ar svarstytinas dar neužbaigtas straipsnių rinkinys (1974 - tais buvo išėję tiktai dvi pirmosios „Paguodos“ dalys, gi trečioji ir paskutinė pasirodė 1975 - tųjų pradžioje) nekilo, o abejojama buvo, ar šios knygos priklauso premijuotinos grožinės literatūros sričiai. Išsiaiškinus, kad draugijos įstatai leidžia primijuoti „literatūriškai parašytus atsiminimus ir panašias knygas, ir kad memuariniai raštai iš tikrųjų ne kartą praeityje premijas laimėjo (J. Savickis, J. Aistis, M. Vaitkus), buvo sutikta, jog ir kritikos raštai neturėtų būti išskiriami. Dėl „Paguodos“ žanrinio pobūdžio vis dar nebuvo lengva susitarti. O ir sutarus knygą svarstyti, jos straipsnių poleminis tonas ir tematinis blaškymasis davė pretekstą daugumos narių išankstinėms nuomonėms sustiprinti.

„Paguodoje“ sutelkti straipsniai nė savo sukirpimu, nė turiniu dažniausiai neprimena įprastinių knygų recenzijų laikraščiuose ar literatūrinių vertinimų žurnaluose bei vadovėliuose. Vis dėlto tektų be didesnių svyravimų sutikti su autorium, kad „daugumas šio rinkinio darbų yra kritikos raštai tiesiogine prasme“. („Paguoda“, I, 13 p.). Tiesa, Bronys Raila moderniąją kritiką kiek kitaip įsivaizduoja. Jos modeliu jis stato prancūzų kritiko struktūralisto Rolando Barhes kūrybą, kurio rašiniai apie literatūrą užgriebia eilę pašalinių temų ir yra laikytini „aukščiausios kokybės žurnalizmo pavyzdžiais“, nors iš tikrųjų žurnalistinius reikalavimus jie toli prašoka ne tik vidiniais, bet ir išoriniais privalumais. Siekdamas, „kad kritikos rašinys irgi būtų meno kūrinys, arba bent kiek galint artėtų ligi jo“ (P., I,14.) B. Raila sako itin didelį dėmesį krėipiąs į savo darbų kalbinę bei stilistinę pusę, nors rašąs „ne kritikam, ne rašytojam ar kitiem kūrėjam, bet skaitytojui ar žiūrovui, vienu žodžiu — visuomenei“. (P., I, 16).

Vien paviršutiniškai pervertus „Paguodos“ tomus nesunku pastebėti, jog literatūra juose aiškiai dominuoja. Daugiau negu pusę iš tūkstančio su viršum puslapių užima straipsniai ar ciklai apie rašytojus ar knygas. Beveik ištisai literatūrinė yra antroji „Paguodos“ dalis, sudaryta iš keturių ciklų, kurių pirmajame („Moterys, moterys“) kalbama apie kelias autores (Mariją Černeckytę - Sims, Mariją Aukštaitę, Nelę Mazalaitę ir Alę Rūtą), gi kiekvienas likusiųjų yra skirtas vienam rašytojui ar knygai: „Dabarties iškarpoje“ visi dešimt skyrelių grupuojami apie Aloyzo Barono romano „Trečioji moteris“ tematiką ar turinį, „Raketos sprogime“ aštuoniolikoje skyrelių nušviečiamas jaunystėje užgęsusio poeto Leono Skabeikos likimas, o „Raudoje apie Aistį“ rinktiniais Jono Aisčio posmais sužadinami prisiminimai ir mintys apie šio poeto asmenį ir kūrybą.

Reikšmingiausios literatūriniai memuarinės nuotrupos, tur būt, sutelktos cikle „Kai vėjai nutyla“, kuriame piešiamas *Keturių Vėjų* sąjūdis. Laiko perspektyvoje jį čia atkuria „amžiumi kadaise pats jauniausias ir nesubrendęs Keturių Vėjų brolijos augintinis, netrukus kitur pasukęs, kritiškas ir neištikimas“ (P., III, 58), šiandien sugebąs šiuos taip retai spaudoje minėtus įvykius apžvelgti patyrusio ir reiklaus žurnalisto - kronikininko akimis ir juos palyginti su panašaus pobūdžio šiandieniniais. Visiško objektyvumo, žinoma, tokiu atveju iš autoriaus tikėtis nebūtų tikslu, netikslu reikalauti ir visiško savojo asmens išjungimo iš prisiminimų filmos. Tačiau pabrėžtina, jog tais klausimais jautriausias yra patsai B. Raila, tiek skaitytojui, tiek ir vertintojui už akių užbėgdamas šitokiu prisipažinimu:

„Keturių Vėjų sukurio akvarėlėse gal be būtino reikalo keletą kartų kamputyje vis įrašydavau ir savo pavardę. Tatai įvyko neišvengiamai tik dėl to, kad jas piešiau grynai savo subjektyviu žvilgsniu, daugiausia virpuliuojančių asmeninių prisiminimų ir išgyvenimų plotmėje“. (P., III, 58).

Iš tikrųjų pagirtinas B. Railos kuklumas, nors jis čia yra ir gerokai perdėtas. Pirmiausia, iš jo, kaip įvykių dalyvio, tam tikros dozės subjektyvumo reikėtų ne tiktai laukti, bet ir pageidauti. Jeigu ne dėl ko kito, tai bent prisiminimų autentiškumo vardan. Tačiau, lyginant su politinio ar visuomeninio gyvenimo asmenybių memuarais, pastangos galimai daugiau iškelti savąjį asmenį ar „pagražinti“ savąjį portretą čia lieka net nepastebimos. Atvirkščiai. Spėčiau, kad B. Raila stengiasi save parodyti kaip foninę figūrą, be kitus dominuojančių pirmaeilio veikėjo ar herojaus bruožų, reikalui esant šiandieniniame veide išprovokuojančią kiek ironišką, jei ir atlaidų šypsnį... Kiekvienu atveju egoistinis įkyrumas B. Railai mažiausiai primestinas, nors progos parodyti savo temperamentą, individualybę ar net pranašumą jis taipgi nepraleidžia, kada kalbama apie asmenį formuojančius principus. Poleminiame įkarštyje ne kartą aristokratiškos santūrumo pirštinės nusimaunamos, nesidrovint panaudoti ir priešininko vartojamus ginklus.

Tokios progos dažniausiai iškyla polemizuojant su sovietiniais publicistais ar literatais, netgi kadaise buvusiais kolegomis, šiandien vakarykščius įvykius bandančiais traukti ant savojo kurpaliaus ir paties B. Railos pavardę linksniuojančiais su ten įprastiniais epitetais. Karštesnis poleminis tonas panašiose aplinkybėse gimusiuose cikluose pasidaro gal net pateisinamas. Išsilaikyti atokioje santūrumo aukštumoje ne visada įmanoma, nes, kaip patsai autorius pokalbyje su *Akiračiais* (kovas, 1975) išsireiškė: „Aistis ir Skabeika — tai ne tik 'literatūra', tai mano aistringas, galit sakyt, nesuvaldomas pasipriešinimas mūsų tautinės ir kultūrinės praeities klastojimam. Pagaliau — savotiškos dovanos buvusiems jaunystės draugams...“

Jautrus reagavimas nėra yda, kada norima skaitytoją ne vien sausais faktais ir logiškais argumentais įtikinti, bet kartu jį savo ginamam reikalui palenkti, jo svarbumu užkrėsti. Poleminiame įkarštyje atleidus emocijų pavadžius, žinoma, rizikuojama užtrenkti duris į veidą oponentui, kas šiuo atveju reikštų (Railos žodžiais tariant) nutraukimą „dialogo su lietuviais“, tuo būdu atsiekiant nebent atvirkščio rezultato. Kad B. Raila šito nesiekia ir pakeltu tonu ištartais žodžiais nesididžiuoja, galima suprasti ir iš šios užuominos ką tik minėto ciklo užsklandoje:

„Jeigu vėl kada rašyčiau ir rūpestingiau perredaguočiau šiuos atsiminimų eskyzus bei Skabeikos poezijos komentarus, tai visuose principiniuose teigimuose likčiausi toks pat, tik gal švelninčiau sovietinio kritiko atsakomybę, rūpestingiau nuo šiurkštumų valyčiau stilių, kalbėčiau ne tik apie jauno nelaimingo poeto tragizmą, bet niekad nepamirščiau ir jo komentatoriaus — kritiko tragikos“. (P., II, 278).

Daugiau ar mažiau poleminio tono ir didelę dozę kultūrinės publicistikos rastumėm ir cikluose „(Tušti?) ginčai“, „Tarp sodžiaus ir miesto“ ar „Kritika ir laikas“, užimančiuose maždaug trečdalį pirmojo (stambiausio!) „Paguodos“ tomo. Literatūrinei, o ne kokiai kitai meno ar kultūros sričiai jie artimesni tuo, kad turinyje dominuoja literatūros žanrai, rašytojai ar jų veikalai, nors užkliudomi jie plačiuose įvairialypio gyvenimo sąryšiuose. Įprastinei literatūrinei kritikai (vietomis gal net konvencionaliai recenzijai) artimiausias veik visas poros šimtų puslapių ciklas „Žmonės ir pėdsakai“. Atskirais straipsniais čia apžvelgiama kūryba, aptariami veikalai, ar prisiminimais nušviečiamos biografinės detalės visos eilės rašytojų: Vytauto Alanto, Česlovo Milašiaus, Henriko Radausko, Petro Cvirkos, Jono Graičiūno, Aleksio Rannito, Kazimiero Barėno, Alfonso Nykos - Niliūno, Antano Rūko, Juozo Krūmino, Stasio Santvaro, Algirdo Landsbergio, Mariaus Katiliškio ir kitų. Atskirus veikalus vertindamas B. Raila visada randa progų paliesti ir jų autorius, prisiminimais atskleisti susidūrimų įspūdžius, iš kurių ne kartą paaiškėja kūrinio aplinkybės, pačius veikalus pastatančios kiek kitoje šviesoje. Šitoksai rašymo būdas itin nuosekliai paremia B. Railos įsitikinimą, kad „įvairūs kritiniai raštai bus mūsų gyvenimo atspindys, mūsų gadynės lietuvio dvasinė istorija, mūsų idėjų, skonių ir pramogų piešiniai“. (P., I, 14).

Mažiausiai literatūrinė yra trečioji „Paguodos“ dalis, kurioje liečiamas meno ar kultūros sritis gana tiksliai nusako ciklų pavadinimai: „Šiapus ir anapus rampų“, „Pokalbis su dailininkais“, „Dainuok ir šok“ ar „Iš reporterio nuotykių“. Joje literatūrinio atspalvio dar gana apstu rašiniuose apie teatrą, filmą, sceninę kūrybą ir kūrėjus (Birutės Pūkelevičiūtės filmą „Aukso žąsis“, Jurgio Gliaudos dramą „Čiurlionis“, Antrą Kaimą, režisorių Romualdą Juknevičių); šiek tiek jo pasitaiko ir kalbant apie plokšteles, kur šalia pramoginės muzikos ar dainos (Lionė Juodytė, Birutė Tamošiūnienė) komentuojama ir S. Santvaro ir Ant. Gustaičio įkalbėta sava kūryba. Literatūrinė belieka tiktai perdavimo forma straipsniuose apie dailę (P. Augius, A. Galdikas, J. Bagdonas, J. Lipšicas, P. Cezanne), ar reportažuose ir humoreskose, kliudančiose bandrąsias išeivijos aktualijas, ydas ir ligas, kaip nutautėjimą, sumaterialėjimą, girtuoklystę, madų parodas etc.

Pirmosios dalies pradiniame skyriuje „Epochos laiptais“ randasi dar penkiasdešimtųjų dekadoje parašyti ir tada itin aktualūs straipsniai apie komunizmą demaskuojančius G. Orwell'io, A. Koestler'io, I. Guzenkos veikalus. Trečiosios dalies ciklo „Valstybės ir gramatikos reikalai“ didžioji dalis skirta J. Gliaudos veikalo „Agonija“ ir jame aprašomo nepriklausomybės praradimo laikotarpio kritikai. Taip prabėgomis palietėme veik visą šio stambaus tritomio rinkinio turinį. Kaip jau minėta, daugiau negu pusę jo užpildo straipsniai, tiesioginiai susiję su literatūra; bent poroje šimtų puslapių literatūra liečiama netiesioginiai ir maždaug tiek pat kalbama apie kitokius menus ar kultūrines aktualijas. Straipsnių datos siekia net 1948 - sius metus, bet didžioji jų dalis parašyta tarp 1963 ir 1967 metų. Tos datos

su turiniu rišasi tiek, kad maždaug tuo metu įvyko koksai straipsnį paskatinęs įvykis, nors turinyje jo svarba gali būti tik antraeilė. Žinoma, to penkmečio kultūrinio ar kūrybinio išeivijos gyvenimo vaizdas „Paguodoje" anaiptol nepilnas, o ir aprašytieji jo aspektai toli gražu nėra visapusiškai nušviesti. Nors į pilnumą ar objektyvumą autorius niekur nepretenduoja, tačiau ne kartą teko spaudoje užtikti ir pokalbiuose nugirsti jo adresu pažertų priekaištų: Raila vengia vertinti pirmaeilius kūrėjus ar jų reikšminguosius veikalus... Raila nemato skirtumo tarp grafomano ir visuotinai pripažįstamo talento, juos sustatydamas vienoje gretoje... Raila perdaug trokšta „atsigrajinti" kiekvienam bet kada jį prieš plauką paglosčiusiam... žiūrėk kaip jis suniekino A. Rūką... kaip sudirbo A. Baroną... kaip atsiskaitė su J. Gliauda... sudorojo Alę Rūtą...

Ar iš tikro taip ir yra?

Vien tik anksčiau suminėti vardai akivaizdžiai nuneigia pirmąjį kaltinimą. (Beje, trečiojo tomo gale pridėta vardų rodyklė užima net dvidešimtį smulkaus šrifto puslapių). Dar daugiau: ne vien liaupsėmis B. Raila kalba apie J. Aistį, A. N. Niliūną ar H. Radauską ir ne vien neigiamybes randa A. Rūtos kūryboje. Ne tuo pačiu tikslu rašoma (ir anaiptol nepagyrūniška!) recenzija apie M. Aukštaitės knygą, ne tuo pačiu požiūriu vertinama M. Sims ir N. Mazalaitės kūryba. Labai daug pasako faktas, kad kritikas nesutinka su kadaise A. Maceinos padarytu teigimu, jog „literatūriniai kūriniai neturi j o k i o s v e r t ė s, jeigu jie yra vidutiniški ar silpni". Pagal B. Railą „silpni turi silpną, vidutiniai vidutinę vertę". (P., I, 208)... Apie A. Barono kūrybą niekas tur būt nėra tiek daug ir tiek gero taip įtikinamai pasakęs, kaip B. Raila... Galima, žinoma, turėti ir kiek kitokią nuomonę ne vien apie A. Baroną, bet ir apie A. Rūką, galima kitokiais žodžiais kalbėti apie J. Gliaudos dramą ar romaną, tačiau negalima nuneigti ir Railai teisės turėti savąją nuomonę, ypač kad ji perdėm įtikinanti ir sąžiningai pagrįsta.

Nusistatymo prieš kritiką šaknų tur būt reikia ieškoti pačios kritikos prigimtyje. Daug tiesos pasako ir B. Raila tardamas: „Deja, kaip ilgi patyrimai rodo, mes lietuviai buvom ir dar esam nepribrendę protingai toleruoti, o juo labiau naudotis ir virškinti bent kiek aštresnę ir spalvingesnę literatūros ar kitų menų kritiką". (P., III, 7). Nors, kalbėdamas apie kritikus, B. Raila sakosi nesutikęs „nė vieno, kas būtų pasisakęs buvęs laimingas". Tačiau jisai puikiai žino, kad daugelis vertinamųjų būna kritika nepatenkinti, ir todėl ironiškai juos parafrazuoja: „...Kritikos arba visai nėra, arba jei kur ir pasirodo jos pretenzijų, tai visa ši tariamoji kritika yra neigiama, paviršutinė, nemokšiška, juodinanti, griaunanti, mūsų kūrybinių genijų gležnučius daigelius prieš laiką užšaldanti ir nužudanti". (P., I, 13).

Gal būt tame nusistatyme prieš aštresnę ar nepalankią kritiką glūdi ir savotiškas (šios recenzijos įžangoje minėtas) nenoras ją pripažinti lygiateise literatūros šaka. Ypač B. Railos tipo kritiką: nekonvencionalią, sumišusią su praeities prisiminimais, aprašomųjų asmenų dvasinių portretų eskizais, o svarbiausia — kaprizingą, nesutinkančią, polemizuojančią. Ironiškas ar net sarkastiškas B. Railos tonas, jo maištaujančios nuotaikos ne vieną skaitytoją, ypač kritikuojamųjų gerbėją, gali nejučiomis nustatyti prieš jį. Neveltui gi kritikas Vytautas Jonynas, recenzavęs *Draugę* B. Railos knygą, apie jį patį rašė: „Artimiau jo nepažinusiems jis vaidenasi kaip pusėtinas priešgina, akižara, blaivaus proto, aštrios plunksnos vakarietiškos mokyklos žurnalistas". Pirmajam „Paguodos" tomui pasirodžius panašiai kalbėjo ir Vytautas Alantas: „Raila yra revoliucionierius, tautos renesanso šauklys, negailestingas ir neatlaidus mūsų visuomeninio gyvenimo ydų kapotojas, apsamanojusių liūnų sausintojas, teisybės riteris". Istorikės Jonės Deveikės kadaise pačiam autoriui perduotas portretas mums jį vaizduoja „skirgailiniu lietuviu", kuris nusakomas kaip „gėrio ir blogio mišinys, drumstos dvasios cholerikas, atkaklus ir paniuręs, mylintis ir neapkenčiantis, tikintis ir abejojantis, raižomas prieštaravimų". (P., I, 386). Kiekvienu atveju B. Raila nėra toksai žmogus, pro kurį būtų galima praeiti jo nepastebėjus. Nenuostabu, kad ir jo raštai ne visiems vienodai priimtini. Neabejoju, kad yra ir tokių, kurie, nesutikdami su B. Railos politiniais požiūriais, alergiškai kratosi ir lengva ranka nurašo jo meninės kūrybos vertinimus, į juos visai nesigilindami, nepalankų atsiliepimą traktuodami tartum eilinę politinę demagogiją, pamiršdami net jo visur propaguojamą mintį, kad „pirmiausia kultūrinės kūrybos lobiais mes išliksim gyvi, stiprūs ir laimėsim laisvą ateitį". (*Akiračiai*, kovas 1975).

Bronys Raila, dar jaunystėje, *Keturių Vėjų* perijode, pademonstravęs poeto ir beletristo talentus juos gabiai naudoja ir šiandien, savo kritikos raštus paversdamas ne vien sausais analitiškais nagrinėjimais, bet gyvais, intriguojančiais, pagaunančiais literatūros kūriniais. Juose k a i p pasakyta svarbu nemažiau, negu k a s pasakyta. Jo straipsniai pasižymi taisyklingu, sklandžiu, natūraliai banguojančiu sakiniu, iškaišytu originaliais palyginimais ir kitokiomis stilistinėmis figūromis. Jis turi žurnalisto smalsumą ir beletristo vaizduotę. Beletristui faktai tėra tiktai pradžia, išeities taškas. Jam svarbiau kas slypi už tų faktų. Beletristas jaučia pareigą ne tik visas priežastis surasti, bet ir jas pasverti; ne tik pažvelgti į jas pro padidinamąjį stiklą, bet ir parodyti pasauliui didžiųjų prožektorių šviesoje. Beletristui jo atradimai ar interpretacijos yra svarbiau negu faktai. Jisai pats savo atrastaisiais motyvais perdaug greitai patiki ir jais ima operuoti lyg faktais, iš jų darydamasis išvadas, pagal juos tapydamas veikėjų bruožus, prie jų derindamas epitetus, pagal jų modelį kurdamas palyginimus, metaforas... Kada tie rašto objektai yra ne fikcinės būtybės, bet gyvi, tikri, pavardėmis paženklinti asmenys, susidūrimai provokuoja konfliktus ir gamina priešus, kartais neatlaidžius ir amžinus... Jeigu šiandien B. Raila priešų nestokoja, bent dalinai, manau, kaltas ir jo beletristinis talentas. Tačiau, priešų neturi tiktai tie, kurie nieko nedaro...

Sakoma, kad stilius yra rašytojo veidas. Tačiau ne kiekvienam rašytojui pavyksta susikurti savitą, ryškų, lengvai atpažįstamą stilių. Ta prasme Bronys Raila yra vienas iš tų laimingųjų. Įgudęs skaitytojas B. Railos rašinius atpažins. Ne iš vieno sakinio, gal ne iš vieno paragrafo, bet, paskaitęs straipsnį ar jų ciklą, tai tikrai. Vytautas A. Jonynas gana taikliai pastebi, kad B. Railos stilius pasižymi: „impresionistiniu braižu, nestokojančiu ištęstumo digresijų, 'metimo kelio dėl takelio' bei bėgimų užuolanka, tačiau nemigdančių skaitytojo mandrios fraziologijos chloroformu". Vienas svarbiausių žodžių šiame apibūdinime būtų „impresionizmas". Impresionistinis momentas pastebimas ne vien sakinio ar paragrafo struktūroje, bet ir formoje, skyrelių ar ciklų kompozicijoje, kur aptariamos knygos turinys sugretinamas su panašiu įvykiu autoriaus ar kieno kito gyvenime, romano personažo replika išsivysto į dialogą su knygos autoriumi, kuriame iškyla panašios problemos ištikusios kitus rašytojus, kituose kraštuose, kitokiose aplinkybėse ir privedusios prie panašių ar visiškai skirtingų išvadų... Kiekviename skyrelyje iškyla visa eilė vardų ir veidų, kiekvienas jų yra statomas kitokioje, neretai gana intymioje ir veik visada intriguojančioje šviesoje. Tie jo straipsnių tikriniai veikėjai nepraslenka sunkiai atpažįstamais šešėliais, bet vis bando iškelti ką nors reikšmingo, įsimenančio, ar simboliniai alegoriško. Tai nėra tuščias ar atsitiktinis „vardų drabstymas", o nuoširdus noras duoti gyvą ir įdomų gyvenamosios epochos paveikslą.

Jau minėtame pasikalbėjime su *Akiračiais* B. Raila prasitarė, jog ieškant būdų užmegsti šiltesnius santykius su skaitytoju itin daug padeda, jei „kartais iš tamsybių žvilgteli šypsenėlė, blinkteli humoro akimirkėlė, o už vis geriausia sarkastiškas bakstelėjimas ožio ragu, kaip Vaižgantas pasakytų, tiesiai į pasturgalį". Humoras, be abejonės, yra brangi dovana kiekvienam, ypač literatūrinių žanrų kūrėjui. Ir tai ne vien taip vadinamas „sąmojaus turėjimas" arba talentas tą sąmojų kurti, bet ir sugebėjimas priimti kito asmens tavo adresu siunčiamą satyros spilką.

Vienas šio krašto kongreso atstovas, kalbėdamas apie buvusio prezidento Nixono magnetofoninėse juostose vogčiomis įrašytus ir vėliau spaudoje paskelbtus pasikalbėjimus su savo artimaisiais patarėjais, jam kaip didžiausią kaltinimą primetė visišką humoro neturėjimą ir jo nesupratimą. Railos nebūtų galima kaltinti nė vienu, nė kitu. Daugelyje „Paguodos" vietų nenusišypsojęs ar netgi garsiai nenusijuokęs teiškęs nebent patsai kritikuojamasis ar kitaip nepageidaujama prasme paliestasis asmuo. Iš kitos pusės, pats Raila (ir visai ne juokais!) yra prasitaręs, kad nebeužtikdamas savo pavardės ar citatų „Spygliuose ir dygliuose" ar kituose mūsų laikraščių humoro skyriuose, jisai jaučiasi nusivylęs ar net nuskriaustas...

Ar iš tikrųjų keliolikoje šimtų „Paguodos" puslapių neatsirastų priežasties ir B. Railai „bakstelėti ožio ragu į pasturgalį"? Be abejonės ydų, klaidelių, ar bent ginčytinų ypatybių būtų galima rasti. Gal ir nemažai. Veik visas jas žino ir pats autorius, įžangose ar straipsniuose jas paminėdamas, bandydamas pateisinti, ar bent paaiškinti. „Paguodos" kokybė neabejotinai būtų pakilusi padarius griežtesnę straipsnių atranką, apvalius kai kuriuos straipsnius nuo poleminio tono šiurkštumų, „pagilinus" seklesnes vietas, sustiprinus kai kurių teigimų ar išvadų pagrindimą, tačiau kažin ar šis dar stipresnis šlifavimas pateisintų knygos išleidimo nudelsimą?..

Kažkaip nejauku, kad šio stambaus rinkinio paviršutiniška apžvalga pasidarė perdėm panegyriška, tačiau iš tikro „Paguoda" nusipelno ne tik pagyrimo, bet ir žymiai daugiau ir rimtesnių svarstymų negu jų iki šiol spaudoje teko skaityti. Nėra abejonės, kad B. Railos pastangos „beieškant mūsų dvasinio gyvenimo patvaresnių mąstų, kriterijų, rėmų ir formų" (P., I, 13) buvo vaisingos, jei apvainikuotos šiuo svariu ir reikšmingu rinkiniu. Nė vienas mūsiškis kritikas ar recenzentas nepajėgs skaitytojo taip patraukti ar sudominti, kaip B. Raila. Tiesa, veikalo populiarumas nėra tiksliausias jo vertinimo kriterijus, ta-

(tęsinys sekančiame pusl.)

atvirai kalbant

REORGANIZATORIŲ KOVOS IR HUMORO STRĖLĖS

Pereitą kartą šioje skiltyje nusistebėjau, jog išeiviškoji mūsų spauda, kuri tariasi atstovaujanti liberalinei ar tautinei minčiai, per pastaruosius metus sugebėjo tiesiog sistematiškai atsikratyti daugumos pajėgiausių jaunesnės ar viduriniosios kartos bendradarbių. Tartum pailiustruodama šio mano teiginio teisingumą, balandžio mėnesio gale *Dirva* atsisakė savo čikagiškio bendradarbio Vlado Būtėno paslaugų. Kodėl? Juk Būtėno savaitinė skiltis „7 dienos Čikagoje" kėlė susidomėjimą ne vien šiame mieste, keldama tuo pačiu ir laikraščio lygį bei populiarumą.

— Viešėdamas Klivelande užėjau į tenykštės Lietuvių Bendruomenės apylinkės susirinkimą ir jame nepagarbiai pasisakiau apie čikagiškę LB atskalą, nė nepagalvojęs, jog reorganizatorių esama ir *Dirvos* leidėjų viršūnėse... Po kelių dienų paskambino redaktorius ir pasakė, jog mano skiltis nutraukiama, paprašydamas nebesiųsti jau ir parašytos apžvalgos. Tokia esanti leidėjų valia... Iš tikrųjų, mažai tenustebau, nes apie leidėjų tarpe kylančią opoziciją jau ne kartą buvau girdėjęs... Labiau nustebino gandai, jog kai kurie čikagiečiai reorganizatoriai, paskaitę *Naujienose* minėto susirinkimo aprašymą, būk tai iškėlę man bylą amerikiečių teisme, — pasakojo bičiulis Vladas, prašydamas reikalo spaudoje nekelti. Vienok to nepažadėjau, žinodamas, jog tokių dalykų, kaip sakoma, po kepure nepavoši...

Kad reorganizatoriai rengiasi į karą ne vien prieš žurnalistą Vl. Būtėną, bet ir prieš visą nereorganizuotą bendruomenę, *Naujienos* jau aiškiai ir nedviprasmiškai dėsto balandžio 12 d. numerio pirmajame puslapyje:

„Cicero, Ill. — Vakar Ciceroje posėdžiavo Reorg. JAV Lietuvių bendruomenės vadovybė, kad galėtų aptarti bėgamuosius organizacijos ir jos padalinių reikalus. Pirmon eilėn buvo aptartas *naujas kovos metodų* klausimas. Iki šio meto pasireiškę nuomonių skirtumai buvo aptariami kultūringomis priemonėmis, bet paskutiniu metu *pralaimėjęs priešas* siekia netokių jau kultūringų priemonių. Šis klausimas teks kelti viešumon ir aiškinti".

Ne vien cituojant pabraukta terminologija (kovos metodai, pralaimėjęs priešas) ar šovinistiškai grasinantis tonas, bet ir lietuviškoje spaudoje neįprasta aprašymo skuba (sekmadienį po pietų įvykę posėdžiai aprašomi pirmadienio laidoje, maždaug tuo pačiu metu spausdinamoje ir sekmadienio vakare išvežiojamoje) šiuo atveju primena karo komunikatus... O tada argi dera sakyti, jog nėra nė lašo tiesos sarkastiškuose komunistinės spaudos (a la *Gimtasis Kraštas*, Nr. 15, 1976) komentaruose, pajuokiančiuose „reakcinės emigracijos" ar „ponų vaduotojų" tarpusavio „kryžiaus žygius":

„ — Kur gi lekiate, ponai kariūnai?

— Į mirtiną mūšį prieš kitus ponus..."

O satyra — pavojingas ginklas: aštrus ir efektingas, jei iš kietos ir teisingos medžiagos nukaltas, tiksliomis prielaidomis pagrįstas, taikliai į jo vertą taikinį atsuktas. Vien aklo pykčio išprovokuotos bendrybės, įtūžusia ranka prieš vėją sviesti užgaulūs žodžiai dažnai bumerangu grįžta, nesuradę taikinio... Besišvaistymų piktomis insinuacijomis ir nežinia kam taikomo humoro (?) strėlėmis dažnai pasižymi jau minėtos *Dirvos* humoro skyrius „Pogrindis", balandžio pirmos proga savo skaitytojus linksminęs šitokiu anekdotu(?):

„ — Kodėl Kvaišaitis skaito „Akiračius"? — naiviai stebėjosi šiaip žmogelis.

Čia priėjo Kadziulis ir tarė:

— Kvaišaitis nori smagiai jaustis, kaip „Akiračių" rašeivos: visas svietas kvailas, o aš vienas razumnas".

Norėtusi paklausti tolygiai naiviai ir nuoširdžiai: o kažin kaip jaučiasi tokį humoro perlą surentęs rašytojas? Kaip jaučiasi jį aprobavęs redaktorius?

Algirdas Titus Antanaitis

atodairos

JUODA RANKA

Balandžio gale keliuose mūsų laikraščiuose pasirodė nuotrauka: „Amerikos Lietuvių Tarybos delegacija pas kongresmaną Daniel J. Flood Atstovų Rūmuose Lietuvos Nepriklausomybės šventės minėjime kovo 4 d.".

Atseit, minėjimo būta 17 - tą dieną nuo Vasario 16 - tos, o nuotrauka į laikraščius (beje, tik į mūsiškius) pateko apie 57 - tą dieną nuo nusifotografavimo. Šį kartą niekas nesiteiravo, kieno juoda ranka tas nuotraukas buvo užlaikiusi. Pernai, kai Bobelio ir Dargio nuotraukos su prezidentu Fordu panašiai užtruko, buvo triukšmingai išaiškinta, kad tai Kissingerio štabo juodų rankų darbas.

Bet kokia juoda ranka sutvarkė štai kokį sutapimą? Tą pačią dieną, kai mūsų laikraščiuose pasirodė kongresmano Daniel J. Flood fotografija, kur jis šauniai ūsus iškėlęs stovi tarp Atstovų Rūmų pirmininko, kapeliono ir mūsų AL Tarybos delegatų, keliuose šimtuose amerikinių laikraščių pasirodė Andersono — ne Bill, o Jack Andersono — skiltis irgi apie kongresmaną Daniel J. Flood. Andersonas pasakoja, kad vienas Senato komitetas ragina kitą Rūmų komitetą patyrinėti, ar kongresmanas Flood nėra gavęs 15,000 dolerių kyšio iš vienos mokyklų laikytojų grupės, ir ar ne dėl to jis, turėdamas lemiamą žodį švietimo departamento biudžeto reikaluose, spaudęs tą departamentą, kad nesulaikytų kelių milijonų dolerių paskolų, duodamų studentams per minėtąsias mokyklas, nors jos esančios neakredituotos, todėl negalinčios teisėtai naudotis tokia privilegija.

Ar rūmų etikos komitetas ieškos liepsnos pagal Senato jam parodytą dūmelį, tuo tarpu nežinia. Ligšiol kongresmanai, sako, ištikimai laikėsi dėsnio, kad varnas varnui akies nekerta. Senate kiek kitaip. Anąmet Senato Etikos komitetas įkirto senatoriui Dodd iš Connecticut. Už to paties Andersono (ar jo buvusio viršininko Drew Pearson) šnipų išknistą prasižengimą — rinkimų reikalams aukotų pinigų dalies panaudojimą asmeniniams reikalams. Tas dalykas dabar prisimena kaip tik todėl, kad sen. Dodd buvo mūsų politinių veiksnių, gali sakyt, „priebėga, stiprybė ir veikiausioji pagalba varguose". Tas pakaltinimas ir Senato papeikimas senatoriui Dodd politiškai smarkiai pakenkė. Sekančiam terminui jis nebebuvo išrinktas. Tas gal ir jo gyvenimą sutrumpino: neilgai trukus mirė. Mūsų sluoksniuose buvo prasitarimų, esą, senatorius Dodd buvo „sudirbtas" tik todėl, kad griežtai pasisakydavo prieš sovietinį imperializmą, ypač prieš Baltijos kraštų aneksiją, prieš žmonių prievartavimą sovietinėj santvarkoj. Žinoma, nei Andersonas, nei Senatas su tokiu aiškinimu niekad nesutiktų. Bet, jeigu dabar Flood būtų panašiai pakaltintas ir gal „sudirbtas", tai gal kaikas ir čia įžiūrėtų juodą ranką, veikiančią prieš mūsų veiksniams, ypač AL Tarybai draugingus politinius veikėjus.

Ir dar vienas mistiškas sutapimas. *L. Lietuvos* tame pačiame numeryje, kur buvo kalbamoji Flood ir tarybininkų nuotrauka, buvo ir piktas straipsnis prieš senatorių Charles Percy (Rep. - Ill.). Jis apibūdintas kaip lietuvių „draugas" ir „užtarėjas" tik kabutėse. Dabar spėkit, kas pasirašė Senato komiteto raštą Rūmų komitetui apie reikalingumą patikrinti kongresmano Flood pasielgimą. Ogi vienas iš dviejų parašų yra senatoriaus Charles Percy.

Nuo pat 1940 metų katastrofos Lietuvoj, Amerikos lietuviai — pirma senakuriai, o paskui ir naujakuriai — ieškojo ir tebeieško Lietuvos bylai draugų ir užtarėjų Vašingtone: Prezidentūroj, Valstybės Departamente, ypač Kongrese. Ir rado. Rado nuoširdžiai bandžiusių padėti, dar daugiau rado nešykščių šauniai pasakyt ar parašyt pagal mūsų pageidavimus skambančių pareiškimų, kurie tegu ir nieko apčiuopiama Lietuvos labui neduoda, bet kuriuos bent girdėt smagu.

Bet, kaip nemaža draugų - užtarėjų per pusketvirto dešimtmečio rasta, taip beveik tiek pat jų ir prarasta. Dalykai vis taip susiklosto, kad tie mūsų draugai, ypač ką tik ėmę ryškiau ir uoliau pasireikšt mūsų norima prasme, lyg kokios juodos rankos spustelėjimu esti gana greit nušluojami nuo politinės arenos.

Prieš apie 25 metus, dar Trumano laikais, buvo toks kongresmanas vardu O.K. Armstrong. Rėmė „psichologinę karvedybą" Sovietams iš Rytų Europos ir pačios Rusijos išgyvendinti. Buvo sušaukęs tų kraštų politinių egzilų konferenciją tai karvedybai apsvarstyti. Nudžiugino juos, kad tam reikalui Kongresas 100 milijonų dolerių paskyręs. Apie sovietinio režimo

MŪSŲ DVASINIO GYVENIMO...

(atkelta iš 9 psl.)

čiau sugebėjimas pasiekti platesnę visuomenę su aukštesnės kokybės literatūrine kritika reikalauja specialaus talento, kurio B. Railai negalima nepripažinti. Juo labiau, kad ir dalyko žinovas jo straipsniuose ras niekur kitur neužtiktos informacijos, iš „pirmųjų šaltinių" liečiančios mūsų kultūros istoriją ir jos kūrėjus, o ją visada lydės originali ir provokatyvi interpretacija, kurstanti vaizduotę ir verčianti susimąstyti.

Titas Alga

Bronys Raila „Paguoda. Akimirksnių kronikos 4, 5 ir 6". Pirma dalis — 428 teksto pusl. (kaina $5.00); antra — 374 pusl. ($5.00); trečia — 365 pusl. ($6.50). Viršelių dailininkas Kostas Jezerskas. Išleido *Nida*, Londone, 1974 - 75 m.

griovimą psichologinėmis priemonėmis kalbėjo taip spalvingai ir optimistiškai, kad egzilų akyse O.K. Armstrong tikrai atrodė *O.K.* Bet jo distrikto balsuotojams, matyt, atrodė kitaip. Atėjo rinkimai ir jie išsirinko kitą. Armstrongas išnyko iš Kongreso ir iš mūsų akių.

Paskui iškilo Charles J. Kersten. Lietuviuose jo vardas per porą (1953 - 54) metų įsirėžė neišdildomai: jei kas pamirštų, tai enciklopedijoj viskas surašyta. Kersteno komiteto ryšys su AL Taryba buvo labai viešai matomas. Bet ir vėl, — atėjo rinkimai ir Kerstenas iš Kongreso iškrito. Taip ir nutrūko jo politinė karjera.

O kur virtinė kitų senatorių ir kongresmanų, kurių vardai skambėjo, kaip lietuvių draugų ir užtarėjų: Knowland, Douglas, Kuchel, Lipscomb, Hanragan, etc.?... Lyg ir išimtis būtų Derwinskis, tik ar ilgam?

Kieno tai būtų ta juoda ranka, kuri mistiškai, bet gana švariai šluoja lauk iš politikos su lietuviais atviriau susidėjusius politikierius?

Tur būt būtų perdaug ambicinga dairytis kokios specialiai lietuvių interesams priešiškos jėgos. Ne toki mes čia svarbūs, kad vien tik dėl mūsų būtų lemiamas kongresmanų - senatorių ar net prezidentų politinis likimas.

Prieš mus veikia tik mūsų pačių intereso specifiškumas. Būtų nenatūralu, sunkiai su žmogaus prigimtim suderinama mažytės mažumos specifinį interesą iškelti didžių amerikiečių masės interesų priešakin. Tad, jeigu ta masė pastebi, kad jos reprezentantas labai užimtas jai tolimu ir svetimu rūpesčiu, tai joje kyla įtarimas, kad gal tas jos reprezentantas *jos* svarbiausiais reikalais mažokai tesirūpina... Tad ir pasirenka reprezentantu, kuris nesipainioja į kažkokius „neaiškius ir nereikalingus" dalykus... Iš tikrųjų, kas eiliniam amerikiečiui ta Lietuva? Na, išgirdęs apie jos padėtį gali tarti „sorry", „too bad", bet ką nors efektyviai daryt (ypač taip skaudžiai dantis apsilaužius Vietname) — tai jau nedaug tokių atsiras. Ir negi galim dėl to priekaištaut. O mes ar geresni? Ar mes, pavyzdžiui, domimės ir ar kada domėjomės tokia šiaurinėj Europos pakrantėj tūnančią *fryzų* tauta, kadai bandžiusia, bet dabar jau tur būt netekusia vilties susikurti savo nepriklausomą valstybę? O kiek domimės dėl nepriklausomybės atkakliai tebekovojančiais *baskais* Ispanijos - Prancūzijos pasieny? Mat, pas mus irgi populiarios patarlės, kad sotus alkano neužjaučia ir savi marškiniai kiekvienam artimesni...

Dalykams esant tokiems, koki jie yra, žmogus imi vis skeptiškiau žiūrėt į mūsiškių veikėjų pasiraginimus „įsiveržti į įtakingas pozicijas Amerikos politikoje". Žinoma, jei kam pasisektų tapti senatorium, kabineto nariu ar net prezidentu, — be abejo, geriausios kloties! Bet jeigu kas to siektų specialiai lietuvių bei Lietuvos interesų sumetimais, tai vargu kas iš to gera išeitų. Toks iškilėlis lietuvių interesus turėtų laikyti „gilioj kišenėj" ir gal tik labai retais retkarčiais ką nors jų reikalu po visiško nešališkumo kauke pusiau slaptai padaryt. O jei imtų atvirai ir dažnai vykdyti specialiai lietuvišką politiką, tai ne ilgiau kaip iki artimiausių rinkimų, arba dar trumpiau.

Beviltiškai nerealistiškas stengimasis ir prezidentą Amerikai rinkti būtinai tokį, kad Lietuvai tiktų. Mūsų atminime beveik visi lietuvių pasirinktieji ir remtieji kandidatai į Amerikos prezidentus arba buvo neišrinkti, arba Lietuvos labui nepadarė nieko, ko mūsiškiai jų rėmėjai iš jų (nepagrįstai) tikėjosi. Ar vienaip, ar kitaip, ta „juodoji ranka", — *šio krašto* interesai (taip, kaip jie lemiančios daugumos suprantami) nustumia į šalį mūsų specifinius pageidavimus. Politikos veikėjus iškelia ir pašalina viešoji vyraujanti nuomonė. O ją formuoja *visų esamų pavidalų politinė publicistika.* Todėl tikrai įtakingos pozicijos yra ne tiek valdiniuose postuose, kiek politinėje publicistikoje. Bet čia mūsų vadovybės ir veikėjai nei pozicijų, nei užtarėjų lig šiol mažai teieškojo ir dar mažiau tėra radę. O gaila. Nes čia surastos pozicijos ar draugai būtų pastovūs, kadangi ne juos visuomenės opinija valdo, o jie tą opiniją vairuoja.

V. Rastenis

antraip

IŠSIBLAŠKYMŲ VIRVĖ

Žinau, barsit mane, žiaurūs skaitytojai, už šią skiltį. Ir gal būsiu to vertas, nes ją panorau rašyti jaunų lietuvaičių merginų poečių žodžiais ir jausmais. Tokie laikai, o gal ir mano amžius kaltas. Juk ir Lietuvoj ir už jos ribų dabar moterys atūžia, kaip trokštamas lietus išdžiūvusiai žemei. Ir kaskart vešliau garsinasi savo darbais, talentais, mokslais ir menais, ypač literatūros, kalbotyros ir dailės baruose. Merginų daug, vis daugėja, ir tai gal mūsų išganymas. Ir jei šios gaivios srovės neišvengsim, tai pradėkim džiaugtis iš anksto. Drauge su malonumu stebėdami, kaip su mergiškos kūrybos potvyniu kyla visokios problemos.

Pavyzdžiui, prieš 60 - 70 metų prancūzuose išsiveržusi „fauves" (laukinių žvėrių) tapybos kryptis, o po jos visų menų kūryboje dadaizmas ir surealizmas pradžioje atrodė tik anarchijos, biaurumo, pamišimo, nesąmonių, kone bolševizmo ir tikros nedorybės grėsmė. Šiandien jau ir mūsų brangaus kolegos J. Vaišnio, SJ, redaguojami *Laiškai lietuviams* ne sykį spausdina gerokai dadaistiškas išėjūnių poečių poemytes, kurių viena, vardu „Alyvos žydi", Danguolės Sadūnaitės sudėta, ir man į širdį prakalbėjo.

Alyvos žydi
(jų spalvą matė tik jūra).
. . . . . .
Rupi saulėleidžio druska
graužia lūpas —
ir graužia grindinį...

Greitai
tamsa mus naudys
tampriame mėnulio apsikabinime...

Aišku, jog ir man nelabai aišku, kas čia pasakyta. Poezijos gal ir nederėtų vulgariai maišyti su gyvenimo realybėm, bet visai išskirti irgi nebūtų protinga. Taigi jei kurį vakarą šitaip mane prakalbintų žmona, prisiekiu — nesusigaudyčiau, nei ką ji sako, nei ko ji nori. Gal tik paskutiniuose poemytės žodžiuose įtarčiau lyg ir šiokį tokį užslėptą meilės padvelkimą.

Ir tada, nesurasdamas kitos išeities, mėginčiau atsiliepti tos pačios poetės *Laiškuose lietuviams* paskelbto kito trumpo eilėraščio posmu:

tyla ir —
burtininkavimas mėnulio su naktimi,
kai upė geria jo šviesą —

Tokiais mūsų modernių laikų dialogais šioje geležinės uždangos pusėje mudu, gal būt, ir susikalbėtuva.

° ° °

Ir anapus geležinės uždangos gausiai kuriamoje merginų lyrikoje taip pat nestinga dadaizmo ar surealizmo, tik su kai kuriais skirtumais. Aiškiai justi, kad surealistinė forma ten yra lyg ir dvasinio protesto išraiška, maištas prieš establišmentą — užmojis laisviau išsisakyti, atsiplėšti nuo privalomo valdiško socialistinio realizmo. Užtat ten žymiai daugiau minties, prasmingų metaforų, įdomios simbolikos. Ir keista — grįžimo į „klasiką", tradiciją, paprastumą. Pvz., 1931 m. gimusi palangiškė poetė ir dramaturgė Ramutė Skučaitė neleidžia be šypsenos praeiti pro jos trumpo eilėraščio subtilią ironiją:

Prisiminti — ramiai, iš lėto:
Buvo šaukta — buvo tylėta...
Buvo verta — buvo neverta,
Buvo juoktasi, buvo verkta.

Buvo kaltinta — buvo atleista...
Taip juokinga, graudu ir keista...
Kas išlieka? Kodėl išlieka? —
Buvo visa — nebuvo nieko.

O viena iš jauniausių Lietuvos poečių, Uosiuose prie Vilkaviškio 1950 m. gimusi Dalia Saukaitytė, savo kūrybą pradėjusi spausdinti dar penkiolikametė, „Rugpiūčio žemuogių" rinkinio autorė, kaip rodo jos eilėraščiai kauniškio *Nemuno* žurnale (Nr. 8, 1974), formos ir emocijų požiūriu jau nieko bendro nebeturi su surealizmu. Jos eilutės „Šita žemė" greičiau rodo Dalią esančią tartum Bernardo Brazdžionio „Mano protėvių žemės" anūkę:

Nebėgsiu niekur aš iš čia
Ieškoti duonos arba vyno —
Džiaugsmu ši žemė apsvaigina
Ir dosniai sotina kančia.

Čionai į protėvių kapus
Tėvų sodinti medžiai remias.
Ir nebebus kitos man žemės,
Kaip motinos kitos nebus.

° ° °

Tik nepagalvokit, kad visa naujoji Lietuvos poezija persisunkusi tokiu ribotu patriotizmu ir siauraregišku „vietininkiškumu". Yra ir į didelius pločius žvelgiančių poečių, reginčių žymiai storesnę mamą. Lig šiol pas mus tuo labiausiai garsėjo su „Stalino poema" Salomėja Nėris, kurią, jei būtų likus ilgiau gyva, nacionalistiniai banditai grasino sudeginti, kaip raganą.

Šiandien sulaukėm jai vertingos įpėdinės, kuri pasisako su mažiau žodžių, bet dar atviriau ir šlykščiau. Ji truputį vyresnė už kitas, gal netoli mūsų Birutės Kemėžaitės brandaus amžiaus. Tai Jonavoje 1929 metais gimusi Vilija Šulcaitė, prirašiusi jau penkias eilių knygas ir dar daugiau sovietinių kūrinių išvertusi. *Pergalės* žurnale (Nr. 10, 1973) poetė paskelbė tik dviejų posmų lyriką apie „Rusišką skarelę" — po Salomėjos poemos, mano nuomone, nuostabiausią ir žydriausią tarybinio patriotizmo ir tautų draugystės himnuką. Ta rusiška skarelė, kaip porina Vilija, —

Nuo tavo pečių nuimta
Apsigobti ir susišildyti.
Tavo skausmu kvėpuodama,
Gerumo ištroškau.

(tęsinys sekančiame pusl.)

ANTRAIP

(atkelta iš 11 - to pusl.)

Rusija!
Po tavo pilka skarele
Mūsų plakančios laime širdys,
Mūsų vaikai ir likimai.

Nieko nuostabaus, poetė dar jaunystėje, 1957 metais, įstojo į Tarybų Sąjungos komunistų partiją. O tokiem dabar — diemedžiu žydėti.

Poetės garbei galėčiau tik papildyti, kad nors kita jos lyrika yra dar palaidesnio stiliaus ir sąmoningai nedisciplinuotos formos, bet viena ilgoka jos poema, vardu „Toksai gyvenimas“ atspausta *Nemune* (Nr. 11, 1975), išrodė gana nepaprasta. Čia buvo pateiktas rečiau sovietuose sutinkamas, labai ryškus „tarybinės“ erotikos specimenas. Tai nelaimingos meilės ir sielvarto šauksmas, žliugte pažliugęs emocijų intensyvumu, tai visuotinės tragikos ir prasmių gilybėm skystai pridengta erotika, geismas tikro mylimojo, kraujuojantis ilgesys, laimės nepasiekiamumo desperacija — beveik kaip ankstyvesniuose Mariaus Katiliškio grožinės prozos geriausiuose suspindėjimuose.

° ° °

Ak, užmirškim tuos socialistinio realizmo koplyčioje ne vietoj išlašėjusius seksiško alkoholio nuodus, kurie kartais drasko ir ištikimiausių kompartijos patriotų krūtines.

Bet jei čia taip pradėjau rašyti apie Nemuno krašto merginų lyrines emocijas, tai kalčiausias yra Z. V. Rekašius. Jis pernelyg įtikinančiai pavaizdavo, kad *Varpas*, anas senų tautiškai liberalių tradicijų vardo žurnalas, šiandien Amerikoje Antano Kučio redaguojamas, veik nepatikimai sudešinėjo. „Dešinumas“ man dar ne visai aiški sąvoka. Bet to *Varpo* frazių šiurkštumas ir piktumas, bendradarbių sambūrio fantastiškas margumas, liberalinės ir laicistinės idėjų gijos išnykimas, galutinai suemigrantėjusi tuščiavidurė „kovinė“ retorika, mažne liguista Čikagos „spjaudos klubo“ stiliaus laisvės bylos išdavikų ieškojimo manija — labai aiški nuo daug anksčiau, tikrai.

Tad nenuostabu, kad Z.V. Rekašiui buvo nelengva suprasti, kaip toje *Varpo* mišrainėje redaktorius be niekur nieko galėjo priimti bendradarbiais sovietinės Lietuvos poetus, jų tarpe Sov. Sąjungos kompartijos drausmingus narius — anykštėną A. Drilingą (nariauja nuo 1964 m.) ir Viliją Šulcaitę. Juk pagal *Varpo* ir daugelio kitų mūsų laikraščių kovinę liniją — kas jau kas, bet kompartijos nariai tai jau Lietuvos okupantai, mažų mažiausia okupanto talkininkai, rėmėjai, padlaižiai. Gi Šulcaitė ten, kaip nurodžiau, už save ir vaikus beveik jau maldas kalba, apsisiautusi motinos Rusijos skarele! Tokia tik *Akiračiam* kviestis į glėbį, o ne *Varpui*...

Nesislėpsiu, dėkingas buvau A. Kučiui, kad jis savo žurnale kai kurias mano knygas atidžiai panagrinėjo, šį tą net pagyrė. Bet kilo daug abejonių, kai jis, rašydamas apie „Akiračių pamazgas“ (*Varpas*, Nr. 13, 221 psl., 1975), prisiekdinėjo, kad žurnalas tebesekąs Vinco Kudirkos, P. Višinskio, Jablonskio, Griniaus, Bitės, F. Bortkevičienės keliais, kurie liudijo anų stiprią kovą su rusų priespauda carų laikais. Teisybė, taip tikrai buvo kadaise. Bet šiandien, deja, nebegalima patikėti Kučio *Varpu*. Dabar jis už tariamus palūžimus ar keliaklūpščiavimą okupantui tolydžio puola išeivijos jaunesniuosius mokslininkus, įtarinėja žymią kultūrininkų bei intelektualų dalį, glaisto nukrypėlius nuo „spjaudos klubo“ steigėjų ir kitų bermontininkų šermeninės. Ir tuo pat metu štai be pastabų žurnale gražiai surikiuoti politiškai ir erotiškai aktyvių kompartijos poetų, vadinasi, formaliai įsipareigojusių okupacijos talkininkų eilėraščiai...

Ar čia tai ne veidmainystė, ne blaškymasis, ne įsitikinimų masturbacija, ne jų kaitaliojimas? Panašiom silpnybėm savo žurnale kolega Kučys anksčiau ir mane buvo charakterizavęs. Man gal taip ir galima, net dera. Juk kai kurie vis dar sako ir kartoja, kad aš tam tik ir tikęs, nes įsitikinimus kaitalioju ir vis blaškausi. Tai tiesa. Aš nuolat kankinuos tarp prieštaravimų, blaškausi nerimuose ir abejonėse. Laimė tik, bent man taip rodos, kad vis dar supuosi ant tos pačios lietuviško cirko virvės. Bet ką su savo kudirkinėm tradicijom daro *Varpas*, kur dabar nuo liaudininkės Bortkevičienės ligi komunistės Šulcaitės blaškosi dešinybėm apakęs jo redaktorius? Jam taip jokiu būdu negalima, ir man dingojas, jam pirmiausia už tai reikėtų pasikarti.

Šio nuotykio galėtų būti ir platesnė moralė. Onanistinio militarizmo aistros ir politikavimo superprodukcija taip užgožė daugelio mūsų politinių veikėjų galvas, kad literatus, menininkus ir muzikus užsimoję komanduoti „tautinės drausmės“ bizūnai visiškai nebeturi laiko, nei mato reikalo tas sritis nors kiek geriau pažinti — ir patys pakliūva į absurdų žabangas. Mūsiškis varpininkas — ne vienintelis ir ne pirmas.

Bronys Raila

REPLIKA

AR NE BE REIKALO GĄSDINASI GLIAUDA

Neseniai *Draugas* paskelbė aliarmuojantį Jurgio Gliaudos straipsnelį apie Justino Marcinkevičiaus eiliuotos dramos „Katedra“ vertimą į rusų kalbą. Be abejo, katedros, kaip diocezinės bažnyčios, kitaip į rusų kalbą negalima išversti, kaip tik soboru. Kažkodėl tai Gliaudai sukelia visokias asociacijas apie Kauno Įgulos bažnyčią, kuri seniau ir ne taip seniai buvo vadinama soboru. Lyg, rodos, Marcinkevičiaus Katedros vertimas Soboru reikštų tą patį, kaip visų Lietuvos katedrų pavertimu soborais.

Toliau Gliauda puola Marcinkevičių už „Lietuvos ir jos istorinių asmenų darkymą“, nes jis neva Vilniaus vysk. Masalskiui suradęs meilužę, užtaisęs jai vaiką ir t.t. Lyg, rodos, Masalskis būtų pirmas ar paskutinis vyskupas turėjęs meilužę. Adolfas Šapoka savo Lietuvos istorijos vadovėlyje rašo, kad Masalskis vedęs „netvarkingą gyvenimą“. Tas, žinoma, Masalskiui nekliudė būti „vienu poetiškiausių lietuviškos istorijos asmenų“, kaip rašo Gliauda.

Tačiau kai Gliauda rašo, kad tas pat vysk. Masalskis „dar“ (tur būt norėta pasakyti „jau“) „prieš šimtą metų galvojo apie Lietuvos valstybės suverenumą“, tai yra visiškas nesiskaitymas su istorine tiesa ir faktais. Didesnio Kotrynai II parsidavėlio, kaip vysk. Masalskis, sunku būtų rasti visame ano meto Lietuvos ir Lenkijos vadovaujančiame sluoksnyje. Nebent Livonijos vysk. Kosakauskis. Kaip rašė vienas ano meto Lietuvos kronikininkas, be reikalo Masalskis, būdamas toks turtingas ir užimdamas pirmojo Lietuvos vyskupo ir senatoriaus postą, leidosi būti paperkamas rusiškais rubliais. Nekalbant jau apie jo vadovaujamos Lietuvos edukacinės komisijos pinigų švaistymą.

Viso to nerasime Marcinkevičiaus dramoje: jo Masalskis yra makiaveliško sukirpimo valdingas bažnyčios princas, kaip ir ankstesnėje jo dramoje — „Mindaugas - Valdovas“. Masalskis Lauryno Stuokos architektūrinį talentą panašiai vertino, kaip Renesanso laikų popiežiai ir didikai. Tokių žmonių buvo visais laikais, jų yra ir šiandien, ir jie niekam gėdos nedaro, nors juos priešinga partija, paėmusi valdžią į rankas, kartais ir pakaria arba nužudo, kaip atsitiko su Mindaugu ir Masalskiu. Žinoma, dažnai be reikalo.

Gal būt Marcinkevičiui būtų galima prikišti per daug patriotizmo, o ne permažai. Juk jis į Vilniaus sukilėlių manifestą įdeda garsiosios Mikalojaus Daukšos prakalbos iš lenkų kalbos išverstą ir sueiliuotą tekstą, kuriame tarp kita ko skaitome:

> Ne žemės derlumu,
> ne drabužių skirtingumu...
> gyvuoja tautos,
> bet daugiausia išlaikydamos
> ir vartodamos savo kalbą,
> kuri didina ir išlaiko bendrumą,
> santaiką ir brolišką meilę (98 p.)

Panašios mintys galėjo būti aktualios (nors jos tada dar ir nebuvo) ne tik anų laikų Vilniaus sukilėliams. Jos gali būti aktualios ir mums visiems, neišskiriant ir Gliaudos; dėl kalbos nemokėjimo jam kritikai ir daro daugiausia priekaištų.

ATGARSIAI

GIMINYSTĖ SU TAMSIOMIS JĖGOMIS
(„Vietnamas ir Lietuva“, *Akiračiai*, Nr. 7(71)).

Pati buržuazinių emigrantų spauda rašė apie lietuvių klerikalų artimus ryšius su JAV imperializmo marionetiniu režimu Pietų Korėjoje. Pasak akiratininkų, ALT'os pirmininkas — katalikas K. Bobelis „glebėsčiavosi su Pietų Korėjos prezidentu“. Lankstesnio antikomunizmo šalininkai akiratininkai stebėtinai tiksliai apibūdino tojo glėbesčiavimosi priežastį: „Tokia jau seno šaltojo karo logika: galima per petį tapšnoti ir į talką kviesti visokio plauko gangsterius, diktatorius ir tironus — svarbu tik jų iškaba prieš komunizmą“.

JAV marionetinis režimas Pietų Vietname buvo lietuvių buržuazinės emigracijos ultradešiniųjų sluoksnių vilčių įsikūnijimas. Kaip žinoma, prasidėjus JAV imperializmo agresijai Indokinijoje, buržuaziniai nacionalistai labai operatyviai įtraukė į savo „vadavimo“ ideologiją vieno amerikiečių „vanagų“ — senatoriaus iš Dakotos valstijos K. Munto iškeltą avantiūristinį lozungą: „Kelias į Lietuvos išvadavimą eina per Vietnamą“. (...).

Jonas Aničas
(*Gimtasis kraštas*, 1976.IV.8)

NEMINĖTINA SUKAKTIS

LIETUVOS BAŽNYTINĖS PROVINCIJOS ĮSTEIGIMAS

Išeivijos spaudoje neseniai pasirodė katalikų vyskupų Vinc. Brizgio ir Ant. Deksnio laiškas tikintiesiems. Laiške raginama paminėti 50 - ties metų sukaktį nuo popiežiaus Pijaus XI aktobulės „Lituanorus gente" — Lietuvos bažnytinės provincijos įsteigimo (1926.IV.4). Nesuprantu, kam tą sukaktį minėti? Senimo šviesuomenė dar atsimena, kad tas Lietuvos Bažnytinės provincijos steigimas sukėlė daug aštrių ginčų su Vatikanu. Mat Vatikanas net trečdalį Lietuvos teritorijos su Vilnium priskyrė Lenkijos bažn. provincijai. Dėl to Lietuvos krikščionių demokratų partijos vyriausybė išvarė iš Lietuvos Vatikano atstovą — nuncijų ir nutraukė diplomatinius santykius su Vatikanu. Tik perėmus valdžią tautininkams, santykiai palaipsniui pradėjo normalėti ir sudarytas konkordatas su Vatikanu.

Kiek suprantu, tai šis popiežiaus aktas — bulė jau daug metų kai nustojo galios. Taip pat, kaip ir Lietuvos su Vatikanu 1927.IX.27 d. sudarytas konkordatas (pasėka tos Popiežiaus bulės), tvarkantis bažnyčios reikalus Lietuvoje, nustojo seniai galioti. Mat 1940.VI.26 d. Lietuvos Respublikos Liaudies vyriausybė jį paskelbė negaliojančiu (*Vyr. Žinios*, 1940 m. N 713 - 727). Tas konkordatas - sutartis patvirtino Lietuvos bažnytinę provinciją. Tai jei minėti, tai tektų minėti Konkordato su Vatikanu įsigaliojimo datą, būtent *Acta Apostolicae Sedis* — 1927.XII.10. Tačiau Vatikanas, 1975 m. pasirašydamas Helsinkio Baigminį aktą, minėtą popiežiaus bulę pats padarė negaliojančia, nes pripažino Lietuvą Sov. Sąjungos dalimi. Tai ko čia džiaugtis?

KONKORDATAS — LIETUVAI NEPALANKI SUTARTIS

Žiūrint šių dienų akimis Lietuvos 1927 m. konkordatas su Vatikanu buvo Lietuvai ypač nepalanki, net žalinga tarptautinė sutartis, suteikusi katalikų Bažnyčiai ir jos dvasininkams labai plačias teises ir privilegijas, lyg valstybės valstybėje. Šių dienų terminu išsireiškus, konkordatas padarė Lietuvą lyg Vatikano satelitu ar net kolonija! Konkordato turinyje buvo net nuostatų, prieštaraujančių šių laikų Jungtinių Tautų paskelbtai visuotinei „Žmogaus teisių deklaracijai"! Kad aš rašau tiesą, pateiksiu pavyzdžių. Mokyklose tikybos pamokų lankymas buvo privalomas visiems, kurie krikštyti katalikais, nežiūrint ar tėvai to nori ar nenori. Mokyklose visų tikybų mokiniai privalėjo dalyvauti rytinėje maldoje. To nebuvo net caro Rusijoje, Petrapilyje gimnazijoje, kur aš mokiausi prieš I pasaulinį karą. Mokiniai katalikai buvo verčiami atlikti Velykinę išpažintį ir pristatyti net savo rūšies „kvitą" kad ją atliko. To irgi nebuvo caro Rusijos gimnazijoje. Mokiniai katalikai ir laisvamaniai buvo verčiami sekmadienį išklausyti mišias, o kurie to nedarė — buvo barami, jų pažymiai buvo mažinami. To irgi nebuvo net caro Rusijos gimnazijoje.

PAMALDUMO PRIEVARTA KARIUOMENĖJE

Kareiviai katalikai, protestantai ir laisvamaniai (bet ne žydai) buvo prievarta vedami sekmadienį į bažnyčią mišių išklausyti. Jei kuris atsisakydavo eiti, tai kaip pabaudą sekmadienį varydavo tokį į virtuvę bulvių skusti. Tik kai kurių kuopų, baterijų ar eskadronų vadai protestantus ir laisvamanius atleisdavo nuo bažnyčios lankymo ir neleisdavo jų bausti.

Per vakarinį kareivių patikrinimą būdavo giedama malda, bet kareiviai nekatalikai nuo dalyvavimo patikrinime nebuvo atleidžiami. Kai kurie pulkų vadai reikalavo, kad visi karininkai, kurie buvo krikštyti katalikais, kas sekmadienį išklausytų mišias. Kas to nedarė, sueidavo su tokiu „davatka" pulko vadu į konfliktą, o tai atsiliepdavo neigiamai jo tarnybai.

Didesni kariuomenės daliniai (pav. pulkai) turėjo etatinius katalikų karo kapelionus, kurie gaudavo aukštą bataliono vado ar net pulko vado padėjėjo algą ir butą. Jų pareiga buvo atlaikyti kareiviams sekmadienį mišias ir kas savaitę po vieną valandą tikybos pamokų daliniams. Jiems priklausė ir bendrai moralaus gyvenimo pulke priežiūra. Deja, daugelis kapelionų pasižymėjo kaip kortomis iš pinigų lošėjai ir išgerti mėgėjai. Mat jie neturėjo ko veikti.

Valstybinių švenčių bei visokių iškilmių būtina dalimi būdavo iškilmingos mišios, į kurias prievarta buvo varomi visų tikybų kariai ir karininkai.

Šie pavyzdžiai iš kariuomenės gyvenimo pateikti iš mano 20 - ties metų tarnybos kariuomenėje.

PILIETINIŲ TEISIŲ VARŽYMAI

Priešingai civilizuotų demokratinių kraštų praktikai Lietuvoje nebuvo civilinės (ne bažnytinės) gimimo, mirimo ir vedybų metrikacijos. Taip pat nebuvo ir skirybų įstatymo, nes Vatikanas buvo tam priešingas. Dvasininkai turėjo monopolį atlikti metrikacijos aktus. Jie tą monopolį savanaudiškai išnaudojo sau pasipelnyti. Pavyzdžiui, jei asmuo norėjo tuoktis ne savo parapijos bažnyčioje, o kitoje, tai jis turėjo gauti iš savo parapijos klebono liudijimą, kad yra nevedęs ar nevedusi. Už tokio liudymo išdavimą dažnas klebonas nulupdavo tiek, kiek kainuotų iškilminga vedybų ceremonija savo parapijoje. Tai žinau iš savo patyrimo. Už išdavimą gimimo, mirimo ar vedybų metrikų dvasininkai imdavo atskirą mokestį savo nuožiūra ir savo kišenėn. Iš kitos pusės, dvasininkai už metrikacijos knygų vedimą iš valstybės iždo gaudavo visai padorias valdininko algas. Taigi, pasinaudodami monopolio teise, už mažą darbą jie gaudavo dvigubą atlyginimą — iš iždo ir iš piliečių.

DVASININKŲ PRIVILEGIJOS

Už pajamas gaunamas už bažnytinius patarnavimus (kaip krikštą, sutuoktuves, laidotuves bei mišių atlaikymą už mirusių sielas) ir gaunamas aukas „bažnyčiai" *dvasininkai nemokėjo jokių valstybės mokesčių.* Turtingesnių parapijų klebonų pajamos prilygo net valstybės prezidento algai. Taigi kat. dvasininko pareigos buvo „aukso kiaušinius" nešantį profesija. O tautai — žmonėms iš to naudos mažai tebuvo. Mat visuomeninėj ar labdarybės veikloje kiek daugiau pasireiškė, deja tik mažuma dvasininkų. Pagal konkordatą dvasininkai buvo atleidžiami nuo karinės prievolės. Todėl pasitaikydavo, kad jaunuolis stodavo į dvasinę seminariją kad išvengtų karo prievolės. Daugumoj Europos valstybių tos privilegijos nebuvo.

Visokiausios katalikų organizacijos turėjo labai daug laisvės. Visos katalikų mokyklos buvo išlaikomos ir mokytojai atlyginami iš iždo taip pat, kaip ir valstybinėse mokyklose. Valstybė iš iždo išlaikė katalikų teologijos - filosofijos fakultetą V.D. universitete Kaune. Bendrai tokių didelių teisių ir privilegijų kat. Bažnyčia turėjo tik nedaugelyje valstybių (pav., Lenkijoje).

KAT. BAŽNYČIOS VAIDMUO LIETUVOS VALDYME

Dėka konkordato su Vatikanu kat. Bažnyčios įtaka Lietuvos valdyme buvo tokia didelė, kad, kaikurių politikų nuomone, Lietuvos kariuomenę, valdininkus ir valdžios organizaciją valdė prez. A. Smetona, bet t a u t ą valdė kat. dvasiškija. Tokią nuomonę tenka pripažinti teisinga.

Dvasiškijos įtakoj tauta buvo išauklėta drausminga, paklusni, su menka asmenine savigarba, o labai didele pagarba dvasininkams ir visokiems viršininkams (pavaldumo, menkavertiškumo kompleksas). Panaudojant A. Smetonos terminą: „tauta buvo avelių banda".

Tą „avelių bandą" praktiškai ganė dvasininkai, o A. Smetona su valdžios aparatu stengėsi tą „ganymą" — vadovavimą — iš dvasininkų paveržti. Deja, šita kryptimi jis tepasiekė tik dalinių rezultatų. Net ir išeivijoje plačioji, ypač senimo, visuomenė dar tebėra daugiau dvasiškijos negu bendruomenės vadovybės įtakoje.

Gaunasi įspūdis, jog lietuviai kat. vyskupai sugalvojo minėti 50 - ties metų Lietuvos bažnytinės provincijos įsteigimo sukaktį, norėdami užmaskuoti Vatikano didelę skriaudą lietuvių tautai.

V. Šliogeris

Rusijoje įsigalėjus bolševikams, Mogilevo arkivyskupija faktiškai žuvo. Tada kilo pavojus, kad bent okupuotosios Lietuvos Bažnyčia vėl gali būti surišta su Lenkijos arkivyskupijomis. Todėl, užmezgus oficialinius santykius su Vatikanu, pirmas vyriausybės rūpestis buvo sudaryti atskirą Lietuvos bažnytinę provinciją, iš kurios nebūtų išskirtas okupuotasis Vilniaus kraštas. Tačiau Vatikanas 1925 metais sudarė konkordatą su Lenkija, visai neatsižvelgdamas į Lietuvos teises nepabaigtame ginče su Lenkija. Vyriausybė protestavo prieš tokį Vatikano elgesį, kurio negalima buvo laikyti bešališku, ir dėl to santykiai su Vatikanu nutrūko.

1926 metų balandžio 4 d. popiežius savo bule „Lituanorum gente" vien tiktai bažnytinės procedūros keliu, t.y. be susitarimo su valstybės vyriausybe, be konkordato, įkūrė savarankišką bažnytinę Lietuvos provinciją ir pertvarkė vyskupijas faktiškose respublikos sienose (...). Tasai sutvarkymas Lietuvos vyriausybės oficialiai buvo pripažintas tik 1927 metais, kai buvo sudarytas ir ratifikuotas konkordatas (įsigaliojęs gruodžio 10 d.).

(Red.) A. Šapoka, *Lietuvos istorija*

APIE JURAŠUS LIETUVOS LAIKRAŠČIUOSE

Balandžio 10 d. *Tiesoje* tilpo ilgas Vytauto Tytuvos slapyvardžiu pasirašytas straipsnis „Kam tarnauja šmeižikai“. Keturių puslapių laikraštyje šis straipsnis užėmė lygiai pusę puslapio. Netrukus jį persispausdino ir išeivijai skirtas *Gimtasis kraštas.*

Straipsnyje rašoma apie Jurašus, 1974 m. pabaigoje su sovietų valdžios leidimu išvykusius iš Lietuvos. Gan piktai ir primygtinai straipsnio autorius įrodinėja, kad Jurašai nevyko į Izraelį (kaip kad buvo žadėję), bet pradėjo dirbti *Radio Liberty* lietuvių skyriaus redakcijoje. *Tiesos* žodžiais tariant, Jurašas „džiaugėsi atsidūręs diversantų, šnipų, kurstytojų, provokatorių lizde“. Aušra ir Jonas Jurašai esą „įsipareigoję ištikimai tarnauti JAV Centrinei žvalgybos valdybai“. Didelė straipsnio dalis ir paskirta įrodinėjimui, kad *Radio Liberty* faktiškai esanti JAV žvalgybos (CIA) padalinys.

Paprastai sovietinė spauda vengia rašyti apie savo emigrantus ar pabėgėlius. Tik retkarčiais pasirodo joje aprašymai apie sovietų žydus, norinčius grįžti iš Izraelio. Jurašai gi grįžti nesiruošia ir nesigaili išvažiavę. Tad kodėl jie susilaukė *Tiesoje* tokio ypatingo ir pikto dėmesio? Atrodo, jog sovietinius Lietuvos pareigūnus labai sukrėtė Jurašų įsijungimas į *Radio Liberty* transliacijas lietuvių kalba.

Pikti, išeivius miniotišku stiliumi barantieji straipsniai tenykštėje spaudoje pasižymi savotiška vidine logika — tuo, ką mes čia, Amerikoje, esame įpratę vadinti *guilt by association.* Tokiuose straipsniuose bent užuominomis primenamos ne tik paties priešininko, bet ir jo tėvų, vaikų ar draugų blogybės. O jeigu tokio priešininko praeityje yra ir gerų, teigiamų dalykų, (pav. jei jis kovojo prieš hitlerininkus), tai tokie dalykai nutylimi. Straipsnyje apie Jurašus visa šita įprastinė logika apversta aukštyn kojom.

Pavyzdžiui, apie Joną Jurašą rašoma, kad pirmosiomis karo dienomis abu jo tėvai buvo fašistų sušaudyti. Jurašui tuomet buvo penkeri metai.

Cituoja V. Tytuva solisto ir direktoriaus V. Noreikos žodžius apie Jurašą. Esą „geranoriškai teigiamai jo darbą vertino teatro kritika. Tačiau, palankioje kūrybinėje dirvoje pasisekimo apsvaigintas, jis greitai išpuiko, savo egoizmą iškėlė aukščiau tarybinės lietuvių nacionalinės kultūros interesų (...) skelbdamasis, kad jam svetima politika, kad jis trokštąs kūrybinės laisvės...“.

Keisčiausia rašinio vieta, kurioje aprašomi Jurašų išvykimo motyvai. Esą Jurašas prašęs leidimo išvykti į Izraelį, kur gyvenanti jo sesuo, apie kurią jis nuo 1944 metų neturėjęs jokių žinių. Sovietų saugumas, jei tikėti, ką rašo Tytuva, žinojo, jog jokios sesers Jurašas neturi nei Izraelyje, nei niekur kitur: „Ji 1944 metais žuvo nuo fašistų bombų. Tai žinojo pats J. Jurašas, jo giminės, artimieji, tai nebuvo paslaptis ir valdžios organams, kurie tvarkė užsienio vizas“.

Ir štai, nežiūrint kad „organai“ ir žinojo, jog Jurašas neturi jokios sesers Izraelyje, „1974 metų pabaigoje jis su žmona Aušra, jos sūneliu Joriu išvyko tartum į Izraelį, pas keliasdešimt metų nematytą seserį...“.

Kodėl tad šitie viską žinantieji tarybiniai organai išleido Jurašą keliaut pas nesamą seserį? Juk nepaslaptis, kad išvykti iš Sovietijos, net ir laikinai, yra labai sunku. Vytauto Tytuvos atsakymas į šį klausimą stačiai apstulbinantis: „Tarybų Sąjungos vyriausybė darė ir dabar daro viską, kad padėtų susijungti antrojo pasaulinio karo metais išblaškytoms šeimoms“.

Lietuvoje gyvenančių *Tiesos* skaitytojų šitokia „akrobatika su logika“ neturėtų stebinti, nes jie prie tokių straipsnių jau turėtų būti pripratę. Keista, kad straipsnį persispausdino ir išeivijai skirtas *Gimtasis kraštas,* netgi neiščenzūravęs Tytuvos nusistebėjimo, kad Jurašai nuvažiavo ne ten, kur jiems buvo l e i s t a (į Izraelį), bet ten, kur patys n o r ė j o (į JAV).

Visur ir visada sprendžiant sunkius klausimus nuomonės išsiskiria. Net ir Sovietijoje. Tytuvos straipsnis, mūsų nuomone, reiškia tam tikrą opoziciją partijos pareigūnams, kad jie per lengvai leidžia visokiems neklaužadoms išvykti į užsienį. Nereikia didelės išminties nuspręsti, kad Vytauto Tytuvos straipsnis įtaigoja, jog būtų buvę Tarybų šaliai naudingiau, jei Jurašams būtų buvę neleista išvykti.

TARYBININKŲ SUTARTINĖ

Tame pačiame Jurašus už jų „nuodėmes“ plakančiame Tytuvos straipsnyje yra ir šis tas specifiniai išeiviško. Ypač Amerikos lietuviams verta, mūsų nuomone, į tą *Tiesos* straipsnio dalį atkreipti daugiau dėmesio, todėl mes ją pacituosime atskirai (rėmeliuose).

Kaip žinia, maždaug tuo pačiu metu, kai Jurašai iš Vak. Europos ruošėsi atvykti į Ameriką, čia, Čikagoje, ALTarybos „gelbėtojai“ ėmė „reorganizuoti“ Bendruomenę.

Visada ir visur yra garbėtroškų, kurie neišrinkti į organizacijos vadovybę, imasi ją reformuoti, registruoti, reorganizuoti, ar kaip nors kitaip save valdžion „išsirinkti“. Nestebėtina, jog ir ALT'a, besimušanti su Bendruomene dėl pinigų, „reorgus“ sutiko su neslepiamu džiaugsmu ir meile. Nestebėtina, jog šitie „reorgai“ susispietė apie *Naujienų* dienraštį, kurį dabartinis redaktorius taip nususino, kad, trūkstant medžiagos, spausdinama jame visokios laikraštinės paplavos. Ko mes negalime suprasti, tai kas atsitiko tiems Bendruomenės „reorgų“ vadams, kurie *Naujienose* šokosi plūsti ir šmeižti Jurašus. Juk Jurašai dar buvo kątik iš Lietuvos išvykę, išeivijoje niekam nieko blogo nespėję padaryti. Todėl ir jų tuometinių vadų išpuolius prieš Jurašus sunku išaiškinti nevartojant terminų „iš anapus sveiko proto“. O šitokių „sijonuotų, sutanuotų ir masonuotų“ kvailysčių tame laikraštyje netrūksta. Ir vis tai patriotizmo vardan.

Na, kad *Tiesa* — Lietuvos komunistų partijos C.K. laikraštis — su pasigardžiavimu cituoja iš *Naujienų* bendruomenės „reorgų“ išpuolius, ir dar pabrėžia, kad *Naujienos* ž i n o j o k ą r a š o (!), tai ne pirmas kartas.

Neaišku tik, ką norėjo pasakyti kompartijos patriotizmo atstovai *Tiesoje,* citatą iš *Naujienų* pristatydami posakiu — kieno vežime sėdi, to ir giesmę giedi.

Nejaugi tuo norėta pasakyti, jog apie Jurašus ir *Tiesoje* ir *Naujienose* rašo tame pačiame vežime sėdintieji. Mes taip negalvojame. Čia taip akivaizdžiai pademonstruotas Tarybų Lietuvos saugotojų ir Lietuvių Tarybos „retavotojų“ interesų sutapimas tėra tik pykšio padiktuota iliuzija. Nes pyktis bent laikinai suparaližuoja galvoseną tiek komunistams, tiek antikomunistams.

PRO MŪSŲ PRIZMĘ

ŽVILGSNIS Į LIETUVĄ

AUTOSTRADA Į UKMERGĘ

Neseniai užbaigta 25 kilometrų kelio atkarpa nuo Vilniaus iki Maišiagalos, o dešinioji kelio pusė — iki Širvintų. Kelias turės po dvi eismo juostas kiekvienoje pusėje, atskirtas dešimties metrų pločio skiriamąja juosta, lėkščiais šlaitais ir sankasomis — žodžiu, pagal visas modernių kelių statybos taisykles.

Mus, prie amerikietiško gyvenimo tempo pripratusius stebina tik lėti statybos tempai — 25 kilometrai per maždaug 4 metus. Daug dar metų truks iki Ukmergės.

MOKYKLOS IR DARŽELIAI

Lietuvos spaudoje gan dažnai galima užtikti nusiskundimų, jog norinčios dirbti motinos negali mažamečių savo vaikų palikti vaikų darželiuose, nes juose trūksta vietų. Šiuo metu visame krašte veikia apie 930 vaikų darželių ar lopšelių (kūdikiams), kuriuos lanko apie 120 tūkst. vaikų.

Valst. plano komisijos pirmininkas A. Drobnys, rašydamas apie dešimtojo penkmečio perspektyvas *Liaudies ūkyje* (1976 m. Nr.1), pranašauja, jog 1980 metais vaikų darželius ir lopšelius lankys apie 157 - 160 tūkst. vaikų. Tokiu būdu 1980 metais darželius ir lopšelius lankys apie 53% miesto vaikų ir apie 15% kaime gyvenančių vaikų. Šiuo metu juos lanko apie 50% miestiečių ir 7% kaimo vaikų.

Pagal šiuos planus šį penkmetį turėtų būti kasmet pastatoma naujų darželių su 9 tūkst. vietų. Maždaug tiek pat kasmet buvo pastatoma ir praeitame penkmetyje. O kadangi darželių trūkumas neigiamai atsiliepia į bendrą krašto ekonomiką (nes pramonei trūksta darbininkų) tai būtų visai natūralu ir dėsninga vaikų darželių statybą spartinti. Dabar gi net planuose

KAM TARNAUJA...

Kaip sakoma, kieno vežime sėdi, to ir giesmę giedi.

Tarybų Lietuvą visada šmeižiančios Jungtinėse Valstijose leidžiamos menševikinės „Naujienos“ praėjusių metų pabaigoje rašė: „Gaila, bet į bendrą lietuvių veiklą įsijungti Jurašai neturės progos, nes išeivijoje kol kas bendros lietuvių veiklos nėra, o tik susiskaldymas ir savitarpio rietenos, kurios žudo ne tik tautinį mūsų atsparumą, bet ir tautinę kultūrą... Jurašai, atsidūrę aršių frontininkų, vadovaujamos bendruomenės glėbyje, teturės progos tik tūpčioti pagal jų išdirbtą veiklos planą ir šokti pagal jų politikos diktatorinę muziką“.

„Naujienos“ tai rašė jau Jurašams parsidavus Centrinei žvalgybos valdybai ir žinodamos jų kalbas toje radijo stotyje.

Vytautas Tytuva
(*Tiesa,* 1976.IV.10)

tokio spartinimo nepastebima, kas reikštų tam tikrus ekonominius sunkumus.

Žymiai sudėtingesnis yra pradžios ir vidurinių mokyklų klausimas. Nepaslaptis, kad ir mokyklų trūksta, o todėl dalis moksleivių jas lanko po pietų (antroji pamaina). Pasitaiko netgi tokių atvejų, kai vakarais tose pačiose patalpose mokosi ir trečioji pamaina — besimokantieji darbininkai. Kad vakarinės mokyklos naudojasi tomis pačiomis dieninių mokyklų patalpomis, tai nieko naujo. Taip daroma visame pasaulyje. Antrosios pamainos dieninėse mokyklose betgi pasitaiko tik ekonomiškai silpnesniuose kraštuose. Nenuostabu todėl, kad ir Lietuvos spaudoje nėra informacijos apie tokias antrąsias pamainas lankančių moksleivių skaičių. Teisingiau sakant — iki šiol tokios informacijos nebūdavo. Minėtame *Liaudies ūkio* straipsnyje A. Drobnys bene pirmą kartą nurodo, jog penkiuose didžiausiuose respublikos miestuose antrąją pamainą lanko maždaug 26% moksleivių. Šį pavasarį panašių užuominų pasirodė ir kituose laikraščiuose. Iš jų galima spręsti, jog padėtis šiuo klausimu panaši ir kituose sparčiai augančiuose miestuose (pav. Alytuje). Šiek tiek geresnė padėtis mažuosiuose miestuose.

Mokyklų patalpos kasmet pasipildo maždaug 20 - čia tūkstančių vietų naujai pastatytuose bendrojo lavinimo mokykloms pastatuose. Po karo (t.y. nuo 1946 m.) iš viso pastatyta bendr. lavinimo mokyklų su apie 400 tūkst. vietų. O be to dar yra daug prieškarinių mokyklų pastatų, ypač nepriklausomybės laikais pastatytų, kurie dar galės būti naudojami daugelį metų. Tokiu būdu šiuo metu Lietuvos mokyklose turėtų trūkti mažiau negu 100,000 vietų ir iki 1980 m. šį trūkumą turėtų pašalinti dabartiniai mokyklų statybos tempai. Praktiškai betgi yra truputį blogiau, nes dėl didelės gyventojų migracijos iš kaimo ir iš mažų miestelių į didžiuosius miestus, mažesniuose miestuose pasitaiko mokyklose laisvų vietų, gi didžiuosiuose miestuose moksleivių skaičius dar vis sparčiai didėja. Todėl šioks toks mokyklų trūkumas Lietuvoje bus juntamas kaikuriuose sparčiai augančiuose miestuose dar bent dešimtį metų.

(z.v.r.)

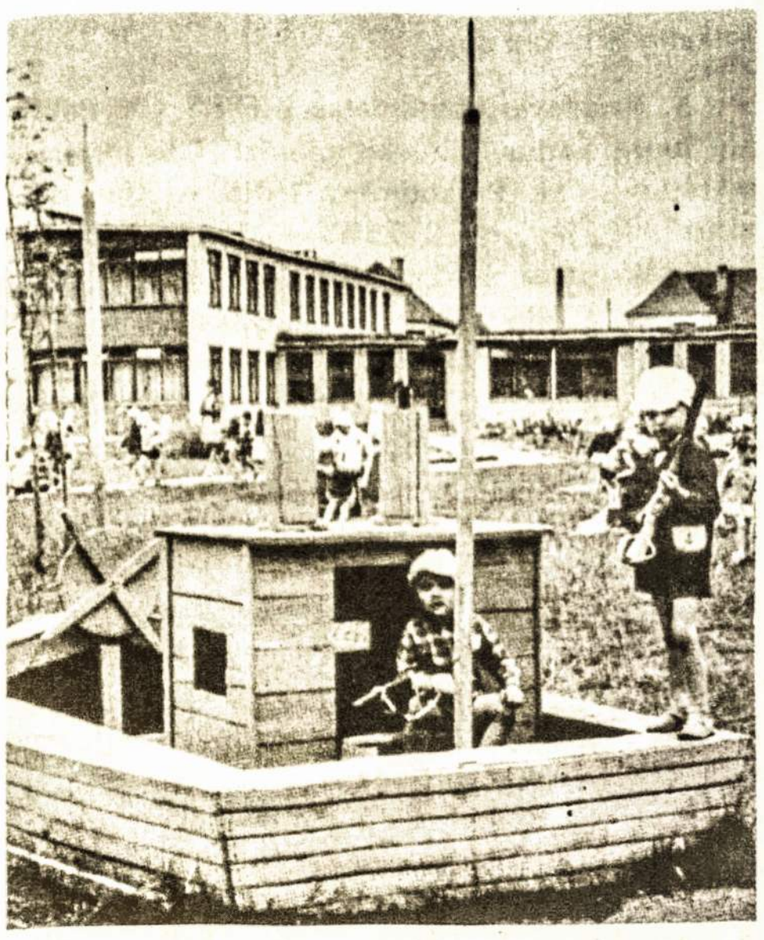

Vaikų darželis Jonuvoje

LYG ROSENBERG'O RAŠTUOSE

PIPIRAI IR NOSYS

Rašomąja mašinėle „išdrukavotame" (taigi beveik samizdatiniame) *Laisvosios Lietuvos* laikraštyje karštai, karčiai ir karingai rašinėja Izidoriaus Pipiro slapyvarde pasipuošęs žurnalistas.

Kaip ir pridera geram „tautinės drausmės" sargybiniui, Izidorius Pipiras saugo mus nuo visų raudonos spalvos pavojų. Saugo ir gelbsti jis mus ir nuo tokių „baisybių", nuo kurių ne-

Drausmės sargyboje

saugojo net amžinos atminties Klivelando rezoliucija.

Kad ir tėvynėje gyvenančių kompozitorių dainos — kiek jos gadina išeiviui Pipirui ir ausis ir nervus! Užtai ir pyksta jis (*Laisvojoje Lietuvoje*, 1976.IV.8), kad „Hamiltono mergaitės, atvykusios į Religinės šalpos suvažiavimą Chicagoje, dainavo okupuotos Lietuvos kompozitorių dainas". Nepatinka ponui Izidoriui, kad net tokios organizacijos „negali išsiversti be tarybinių kompozitorių". Tik pamanykite — t a r y b i n i ų! Terminologija kaip pas draugą Zimaną.

O kas būtų, jei ponas Izidorius sužinotų, jog tos „tarybinės" dainos dainuojamos ne vien Chicagoje, bet ir kitur. Sakykime, ir Čikagoje...

Išgąsdino mūsų suchicagėjusį Pipirą ir jo mieste neseniai koncertavę Kanados lietuviai, Rimas Strimaitis ir Vaclovas Verikaitis, nes jų programoje — Brazinsko (gal Bražinsko!), Juozapaičio, Makačino kūriniai.

— Dar sakyčiau nieko pikto, kur nesigirdėjo propagandos. Sunku buvo nuryti Kodžio ir Gerioto (sic!) išpopuliarintą dainelę „žydėki amžinai rausva gėlė". Šią dainą Verikaitis pasirinko „bisui", uždrebdamas lyg deguto šaukštą ant medaus, — skundžiasi ten pat Izidorius Pipiras. Ir supykęs atidengia į „priešą" ugnį iš didžiųjų patrankų:

„Visi žinome žalsvas Lietuvos girias, ir mėlynus horizontus ir gelsvų purienų nuklotas pavasarines pievas, atsimename melsvą lino žiedą. Kas gi buvo ar yra Lietuvoje rausvo! Tai tik okupanto atneštos raudonos vėliavos ir kas kart vis labiau raudonuojanti Verikaičio nosis".

° ° °

Ryžtingiau ir tvirčiau prieš raudoną spalvą net ir Ispanijos jaučiai tur būt nebesugebėtų reaguoti. Perskaitęs tokius (oponento nosį) triuškinančius argumentus negi imsi aiškinti ponui Izidoriui, kad tos „Verikaičio nosies" spalvos būta ir mūsų tautinėje vėliavoje, ir poetų apdainuotose ugniaspalvėse aguonėlėse, ir Nepriklausomos Lietuvos herbe, ir...

O kraujas, savanorių už nepriklausomybę išlietas? O Viešpatie! RAUDONAS!

Ar ne panašios ideologijos chuliganai dar ne taip seniai Europoje šešis milijonus žmonių iššudė vien todėl, kad jų nosys nepatiko. Nepaslaptis, jog ir *Laisvosios Lietuvos* leidėjai savu laiku turėjo iš nacionalistų į atgimimo sąjūdį persikrikštyti kaip tik dėl perdidelės ideologinės giminystės su tais, kurie taip rūpestingai studijuodavo savo priešininkų nosis. Juk Niurenbergo teismo bylose yra ir lietuvių „nosies specialistų" pavardžių. Tai vertėtų retkarčiais prisiminti ir Izidoriui Pipirui, taip „patriotiškai" besirūpinančiam kitų tautiečių nosies spalva.

AKIRAČIUS galima įsigyti šiose vietose:

PARAMA, 2534 W. 69 St., CHICAGO, Ill., 60629
J. VAZNELIO prek. namai — Gifts International, 2501 W. 71 St., CHICAGO, Ill., 60629
ROMUVA, 84 - 20 Jamaica Ave., WOODHAVEN, N.Y., 11421
SPAUDA, 10 John St., WATERBURY, Conn., 06702
P. MISEVIČIUS, 32 Hendrick Ave., TORONTO 4, Ont., Canada

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS / pratęsti prenumeratą.

Vardas ir pavardė: .....

Gatvė: .....

Miestas: ..... Valstybė: ..... Zip: .....

AKIRAČIAI
6821 So. Maplewood Ave.
Chicago, Illinois 60629

Prenumerata : $6.00
Auka: $ .....
Pridedu čekį: $ .....

Rl 1.20

HLp 1 t5

DIALOGAS SU KOMUNISTAIS

(atkelta iš 1 - mo pusl.)

Š. Rašidovas, kandidatas į TSRS CK Politinio biuro narius, Uzbekistano KP CK pirmasis sekretorius; M. Prokofjevas, TSRS švietimo ministras; N. Jegorovas, TSRS aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministro pavaduotojas; F. Filinas, TSRS MA narys korespondentas, Rusų kalbos instituto direktorius; N. Šanskis, TSRS PMA akademikas, Rusų kalbos dėstymo nacionalinėje mokykloje instituto direktorius.

Susipažinkime bent trumpai su jų pranešimų turiniu. Rašidovo pranešimo svarbiausios dalys pavadintos: *Didi ir galinga* (rusų kalba), *Rusų kalba ir nacijų suartėjimas, Internacionalizmo auklėjimo priemonė.* Pirmoje dalyje Rašidovas pasakė didžiausią rusų kalbai panegiriką, kurioje per dvidešimt pastraipėlių liaupsinama rusų kalba arba rusų tauta: „Rusų kalba suvaidino žymų vaidmenį, vystant revoliucinę mintį, priešakinį visuomeninį mokslą... Rusų kalbos didingumą, turtingumą ir didžiulę reikšmę ne kartą yra pabrėžęs V. Leninas... Rusų kalba — gilių ir turtingų tradicijų kalba... Rusų kalba — tai didžiulis žmonijos kalbinės kultūros pasiekimas..." ir t.t., ir t.t. Toks rusų kalbos garbinimas primena tik Stalino garbinimą asmenybės kulto laikais. Toliau Rašidovas aiškina, kad „daugianacionalinėje valstybėje nuolat didėja nerusų tautų siekimas išmokti rusų kalbą...", kad 13 milijonų nerusų laiko rusų kalbą savo gimtąja kalba; kad rusų kalba yra „antroji gimtoji kalba".

Rašidovas neigia, kad „tarpnacionalinio bendravimo kalba išstumia gimtąją kalbą". Jis sako, kad tik TSRS falsifikatoriai „savanorišką rusų kalbos mokymąsi traktuoja kaip prievartinį rusų kalbos ir rusų kultūros brukimą". Esą „nacijų vystymasis... paskatino visas tautas *savanoriškai*, be prievartos, vadovaujantis *savo interesais,* mokytis didžiosios rusų kalbos, širdimi ir protu ją pamilti".

TSRS švietimo ministras, taigi aukščiausias šalies švietimo pareigūnas, Prokofjevas savo pranešimą pradeda tokiu sakiniu: „Viena svarbiausių mokytojo veiklos sričių yra mokyti tarybinį jaunimą rusų kalbos". Toliau jis siūlo padidinti valandų skaičių rusų kalbai ir pagalvoti, ar nebūtų tikslinga rusų kalbos mokymą pradėti nuo 1 - os klasės (Lietuvoje dabar pradedama nuo 2 - os klasės). Bet ir to ne gana. Prokofjevas siūlo pradėti mokyti rusų kalbos net ir vaikų darželiuose „žaidimais ir pašnekesiais". Ministras baigia pranešimą pažymėdamas, kad visi trūkumai rusų kalbos dėstyme bus pašalinti, jei „sustiprinsime *kontrolę* ir pagelbą. It tai reikia *būtinai* padaryti!"

Panašiai kalba ir visi kiti pranešėjai. Akademikas Filinas pabrėžia „svarbiausią šiandieninės kalbinės politikos tikslą: tai tolesnis TSRS tautų nacionalinių kalbų suklestėjimas ir visuotinis siekimas išmokti rusų kalbą. Turima galvoje harmoningas dviejų kalbų derinimas, kuris būdingas tik labai išsivysčiusiai socialistinei visuomenei, kurioje nėra nacionalinės nelygybės".

Po tokio rusų kalbos (ir tautos) liaupsinimo, kėlimo į padanges, prisimena kai kurių sociologų nuomonė, kad šovinistiškiausios tautos yra didžiausios tautos. Mat, didelė tauta ar valstybė „natūraliai" yra linkusi dar labiau didėti ir plėstis. Prisiminkim ir vokiečių himną *Deutschland uber alles.* Skaitant tokį pačių rusų savo tautos ir kalbos gyrimą, kitataučiams nelieka jokios abejonės, kad tuo būdu reiškiasi minėtoji ekspansionistinė tendencija, kad per tą nacionalinių tautų bei kalbų vadinamąjį „suklestėjimą" ir jų „suartėjimą" siekiama ne ko kito, kaip jų susiliejimo, t.y. asimiliacijos. Juk ir pats Brežnevas, kalbėdamas minint Sov. Sąjungos penkiasdešimtmetį, kalbėjo apie nacijų susiliejimą bei asimiliaciją (Žr. *Komunistas,* 1973, Nr.1, p. 13 - 16).

Rusų komunistų užmačias rodo ir tas faktas, kad jie, kalbėdami apie nacijų lygiateisiškumą Sov. Sąjungoje, vis dėlto neleidžia pačioms toms nacijoms apsispręsti, kiek joms tos rusų kalbos reikia, o patys visaip ją bruka ir, kaip dominuojanti jėga, faktiškai nustatinėja jos mokymo normas. Iš kitos pusės, nematyti, kad bent tiek pat būtų rūpinamasi ir nacionalinių kalbų puoselėjimu. Konferencijų tuo reikalu negirdėti.

Nepriklausomoj Lietuvoj buvo daromos moksleivių dailaus skaitymo bei deklamavimo varžybos gimtąją kalba. Šiemet Tarybų Lietuvoj, kaip pranešė spauda, įvyko „rusų kalbos olimpiada", kurioje Lietuvos mokyklų moksleiviai varžėsi prozos bei poezijos skaityme rusų kalba. Vadinas, gimtosios kalbos vietą užėmė jau rusų kalba.

Todėl lietuviai išeiviai mano, kad toks prievartinis rusų kalbos brukimas, darymas jos „antra gimtąja kalba" yra lietuvių tautai žalingas, nes tai veda į asimiliaciją. Štai argumentai.

1). Mūsų tautos istorija rodo, kad dominuojančios tautos kalba nustelbia dominuojamos tautos kalbą, kai tos kalbos vartojamos vienoje valstybėje. Tai gerai parodo lietuvių kalbos nuostoliai lenkų bei vokiečių kalbų naudai. Lietuvos - Lenkijos bendroj valstybėj dominavo lenkų kalba, ir rezultatas — net vadovaujantis lietuvių tautos sluoksnis (bajorija) sulenkėjo. Pasienyje su baltarusiais ir lenkais ne tik lietuviai bajorai, bet ir lietuvių liaudis įsisavino gudų ar lenkų kalbą, užmiršdami savąją, ir tuo būdu gudėjo ir lenkėjo. Mažojoje Lietuvoje (Rytų Prūsijoje), kur dominavo vokiečių kalba, lietuviai vokietėjo.

2). Rašidovas teigia, kad „dvikalbystė pati savaime neasimiliuoja kurios nors kalbos". Bet tai, savaime aišku, priklauso nuo sąlygų, nuo aplinkos, kurioje dvi kalbos vartojamos, ir nuo to, kuri kalba yra valstybinė ar tarpvalstybinė. Tai gerai parodo lietuviškos salos Baltarusijoj (Lazūnai, Zietela ir kitos), kur dvikalbiškumas dėl geografinės aplinkos skatina lietuvių asimiliaciją. Pagaliau dvikalbiškumas lengvina mišrias vedybas, ir tai išeina dominuojančios tautos bei jos kalbos naudai. Todėl reikia daryti išvadą, kad dvikalbystė dažniausiai skatina asimiliaciją, ir būtent nenaudai tai pusei, kuri yra kuriais nors atžvilgiais silpnesnėje padėtyje.

MŪSŲ PAGEIDAVIMAI

Todėl lietuviai išeiviai mano, kad lietuviai komunistai Lietuvoje turėtų išaiškinti rusams vadams Maskvoje, kad rusų kalbos mokymo stiprinimas Lietuvoje nereikalingas, kad faktiškai ir dabar jaunesnioji karta yra jau dvikalbė ir kad didesnis rusų kalbos brukimas lietuvių tautai būtų labai žalingas. Rusams reikėtų nurodyti labai skaudų lietuvių patyrimą su lenkų bei vokiečių kalba ir gal jie tada geriau suprastų ir dabartinę padėtį.

Antra, reikėtų siūlyti, kad kiekvienai nacijai, kurios juk yra lygiateisės, reikėtų palikti teisę pačiai spręsti, kas jai naudinga ir kas nenaudinga, nes naudingų dalykų niekas juk nevengia.

Trečia, reikėtų gal priminti ir Lenino labai aiškų pasisakymą apie rusų kalbos mokymą nerusiškose mokyklose. Tiesa, ir minėtas Rašidovas savo pranešime priminė Lenino pasisakymą prieš prievartinį rusų kalbos mokymą, bet labai trumpai. Mes čia norėtume jį truputį papildyti. Savo straipsnyje, pavadintame „Ar reikalinga privaloma valstybinė kalba?" Leninas rašo: „Ką reiškia privaloma valstybinė kalba? Praktiškai tai reiškia, kad kalba didžiarusių, sudarančių gyventojų mažumą Rusijoj, primetama visiems kitiems Rusijos gyventojams". Toliau, pažymėjęs, kad jo partija neneigia rusų kalbos mokymosi naudingumo, Leninas šitaip pasisako: „Mes tiktai nenorime vieno: *prievartos* elemento. Mes nenorime varyti į rojų su lazda. Nes kiek gražių frazių apie „kultūrą" jūs ir bepasakytumėt, privaloma valstybinė kalba yra susieta su prievarta, su įkalimu. Mes manome, jog didžiai ir galingai rusų kalbai nereikalinga, kad kas nors turėtų jos mokytis lazdos gresiamas (...). Tie, kuriems dėl gyvenimo sąlygų ir darbo reikalingas rusų kalbos mokėjimas, išmoks ir be lazdos (...). Štai kodėl rusų marksistai sako, kad būtina: *nebuvimas* privalomos valstybinės kalbos, užtikrinant gyventojams mokyklas, kuriose būtų dėstoma vietinėmis kalbomis, ir įtraukiant į konstituciją pagrindinį nuostatą, kuriame būtų paskelbtos negaliojančios bet kurios nacijos privilegijos ir bet kurie nacionalinės mažumos teisių pažeidimai" (Tomas 20, 1948).

Reikėtų tuos gražius Lenino žodžius nuolat kartoti ir vykdyti. Ypač pabrėžtina ta vieta, kurioje sakoma, kad tiems, kuriems dėl darbo reikalingas rusų kalbos mokėjimas, išmoks jos ir be lazdos. Lietuvoje dėl darbo rusų kalba reikalinga respublikos vadovams ir mokslininkams. Visiems kitiems, t.y. plačiosioms masėms, jos užtenka tik tiek, kad ją supranta, gali susikalbėti ir paskaityti. Todėl jos reikėtų pradėti mokyti nuo 4 - os klasės, t.y. baigusius pradinę trejų metų mokyklą.

Kai rusų kalbai skiriama tiek pat valandų mokykloje, kiek ir gimtajai kalbai, tai vaikai nepajėgia kaip reikiant įsigyti gimtosios kalbos įgudžių (tarties ir kitose srityse) ir turi per anksti kalbos organus transformuoti kitai kalbai. O tai yra žalinga, kai norima, kad vaikai gimtąją kalbą įsisavintų tvirtai. O kad Lietuvos mokyklos trūkumų tuo atžvilgiu daug, skundžiasi ir patys mokytojai. Štai stojantieji į aukštąsias mokyklas per egzaminus daro tokias elementarias rašybos klaidas, kaip *lietuva, Lietuvis, amerika, vokietija, matomę, gimtajai, knyguose, išsivaizduoti* ir pan. arba tokias minties reiškimo klaidas, kaip „Vargšas valstietis gyveno su žmona ir karve ir susilaukė dviejų sūnų ir dukters" (*Mūsų kalba,* 1975, Nr. 4). Nusiskundimų dėl nepakankamo vid. mokyklų abiturientų lietuvių kalbos mokėjimo Lietuvos spaudoje yra labai daug. Tai kaip tik ir parodo, kad toli gražu Lietuvoje nėra to „harmoningo dviejų kalbų derinimo", apie kurį kalbėjo akademikas Filinas.

Dėl viso to, kas pasakyta, mums išeiviams atrodo, kad Lietuvos komunistai negina pakankamai lietuvių kalbos teisių. Išeiviams atrodo, kad jeigu maskvėnai nenorėtų dėl to net kalbėtis, tai reikėtų bent pasyviai tam priešintis ir ginti lietuvių kalbos teises taip, kaip Lietuvos katalikai gina savo religines teises. Jeigu Lietuvos katalikai surinko net 17.000 parašų raštui, kurį pasiuntė Brežnevui ir Jungtinių Tautų generaliniam sekretoriui Waldheimui, tai kodėl ką nors panašaus negalėtų padaryti ir Lietuvos komunistai bei nekomunistai, gindami lietuvių kalbos teises? Jeigu jie tai padarytų, jie įgytų daugiau pagarbos ne tik Lietuvoj, bet ir visame pasauly. Pokario metais buvo kalbama, kad Lietuvoj norima įvesti gražDanką. Lietuviai tam priešinosi, ir tas sumanymas nepavyko. Ar nereikėtų atitinkamai priešintis ir dabar?

A. Tautvydas

90. 326. 45